

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії України

Дипломна робота

**на тему: «Репрезентація образів Польщі та поляків
в історичній політиці незалежної України»**

Виконав: студент IV курсу
напряму підготовки (спеціальності):
032 історія та археологія
Токар Владислав Віталійович

Науковий керівник:
к. і. н., доц. Захарченко Є. Ю.

Рецензент:
к. і. н., доц. Любавський Р. Г.

Харків-2024

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Репрезентація образів Польщі та поляків в 1990-х рр. – 2000-х рр.....	13
РОЗДІЛ 2. Репрезентація образів Польщі та поляків в 2000-х рр. – 2010-х рр.....	22
РОЗДІЛ 3. Репрезентація образів Польщі та поляків в 2010-х рр. – 2020-х рр.....	31
ВИСНОВОК.....	51
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	53
ДОДАТКИ.....	62

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

УІНП – Український Інститут національної пам'яті

ВРУ – Верховна Рада України

РП – Республіка Польща

УНР – Українська Народна Республіка

ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка

ОУН – Організація українських націоналістів

ЗСУ – Збройні Сили України

УПА – Українська Повстанська Армія

УГА – Українська Галицька Армія

ЄС – Європейський Союз

РФ – Російська Федерація

ВСТУП

Дипломну роботу присвячено дослідженню репрезентації образів Польщі та поляків в історичній політиці незалежної України.

Вивчення історичної політики наразі є надзвичайно популярним. Міждисциплінарне поле досліджень дає змогу глибше зрозуміти процеси конструювання колективних уявлень про себе, окремих груп людей, спільнот і навіть модерних націй та їхніх ідентичностей.

Спираючись на ідентичність в публічному, інтелектуальному, освітньому дискурсах формуються певні образи не лише самих себе, а й інших народів, зокрема сусідів. У такий спосіб вибудовується дихотомія свій / чужий / інший.

Протягом довгого проміжку часу українці співіснували й проживали разом з поляками. Актуальним є дослідження репрезентації образів Польщі, поляків і польськості за новітньої доби в історичній політиці України, бо історія співіснування цих двох держав і народів сповнена як співпрацею, так і обопільною боротьбою.

З точки зору суспільно-політичної актуальності не менш важливим є переосмислення спільного українсько-польського досвіду та його репрезентації в сучасній українській історичній політиці, оскільки Республіка Польща стала партнером України на тлі анексії Криму, окупації Донбасу та широкомасштабного російського вторгнення.

Історична сфера має важливе значення як для України, так і для Польщі. Це характерно для посткомуністичних націй Центрально-Східної Європи, які використовують історію задля конструювання національної свідомості та проведення політики «декомунізації». Історія для України відіграє мобілізаційну функцію в контексті сучасної російсько-української війни.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є образ Польщі та поляків у незалежній Україні.

Предметом дослідження є висвітлення репрезентації образів Польщі та поляків в українській історичній політиці, шкільних підручниках, пам'ятниках, фільмах, матеріалах УІНП.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні динаміки та механізмів конструювання образів Польщі та поляків у різних дискурсах протягом 1990-х рр. – 2020-х рр. в історичній політиці України. Репрезентація цих образів пройшла довгий шлях відходу від цілковитої ворожості. Хоча це має ще широке поле для обговорення й пропрацювання в подальшому. Вивчення специфіки конструювання і репрезентації цих образів дає можливість рельєфніше реконструювати основні інструменти, тригери та медіатори не лише самої політики пам'яті в Україні та Польщі, а й особливості українсько-польських міждержавних відносин післярадянської доби.

Хронологічні межі охоплюють період від 1990-х рр. до 2020-х рр.

Мета роботи полягає в тому, аби дослідити репрезентацію та механізми конструювання образів Польщі та поляків за три десятиліття незалежності України.

Задля реалізації сформульованої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Визначити діяльність основних акторів історичної політики.
2. Проаналізувати зв'язок політичної ситуації з інтерпретаціями минулого.
3. Дослідити образи Польщі та поляків в меморіальній політиці.
4. Проаналізувати образи Польщі та поляків в українських шкільних підручниках.

Джерельна база дослідження представлена репрезентативним комплексом, що складається з актових матеріалів, шкільних підручників, періодичних видань, що належать до писемних джерел. Також були використані матеріальні джерела, пам'ятники й пам'ятні знаки. Для вивчення репрезентації образів Польщі та поляків у візуальній сфері використані українські фільми.

Серед актових матеріалів були використані постанови виконавчих органів влади й закони України, які були спрямовані на формування принципів української історичної політики і репрезентували почасти образ Польщі і поляків¹.

У роботі широко використовувалась матеріали діяльності УІНП: «Заява за результатами міжінституційних переговорів Українського інституту національної пам'яті та Інституту національної пам'яті Республіки Польща»², «Голова Українського інституту національної пам'яті та Посол Польщі обговорили напрямки співпраці»³, «"Локальна пам'ять": польсько-українська виставка "За нашу і вашу свободу" та інші новини з регіонів»⁴, «УІНП

¹ Про утворення Українського інституту національної пам'яті // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-p#Text>

Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-VIII#Text>

Про відзначення на державному рівні 75-х роковин початку депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944-1951 роках // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2608-19#Text>

Оприлюднено нову концепцію викладання історії в школі // органи виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249732547>

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади // Міністерства оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/>

Оновлено зміст навчальних програм ЗСО // Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso>

Україна та Польща співпрацюватимуть у сфері національної пам'яті, - МКІП // органи виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-polshcha-spiivpracyuvatimut-u-sferi-nacionalnoyi-pamyati-mkip>

² Заява за результатами міжінституційних переговорів Українського інституту національної пам'яті та Інституту національної пам'яті Республіки Польща // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zayava-za-rezultatamy-mizhinstytuciynyh-peregovoriv-ukrayinskogo-institutu-nacionalnoyi-pamyati-ta-institutu-nacionalnoyi-pamyati-respubliki-polshcha>

³ Голова Українського інституту національної пам'яті та Посол Польщі обговорили напрямки співпраці // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/golova-ukrayinskogo-institutu-nacionalnoyi-pamyati-ta-posol-polshchi-obgovoryly-napryamky-spiivpraci>

⁴ "Локальна пам'ять": польсько-українська виставка "За нашу і вашу свободу" та інші новини з регіонів // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/lokalna-pamyat-polsko-ukrayinska-vystavka-za-nashu-i-vashu-svobodu-ta-inshi-novyny-z-regioniv>

випустив ролик про українців – захисників Європи від більшовизму»¹, «В Одесі відбулась наукова зустріч, присвячена 100-літтю Варшавської битви»², «У Польщі запалили «Полум'я братерства» на вшанування пам'яті воїнів УНР»³, «В Україні відзначили 101-у річницю визволення Києва від більшовиків»⁴, «Пам'ятні дати та ювілеї на 2020 рік»⁵, «Пам'ятні дати та ювілеї на 2021 рік»⁶, «Пам'ятні дати та ювілеї на 2022 рік»⁷.

Використовувалися матеріали проєкту УІНП «Україна і Польща: сто років сусідства»⁸.

Використовувалися численні публікації у цифрових медіа, в яких висвітлені новини українсько-польських міждержавних відносин у галузі

¹ УІНП випустив ролик про українців – захисників Європи від більшовизму // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-vypustyv-rolyk-pro-ukrayinciv-zahysnykiv-yevropy-vid-bilshovizmu>

² В Одесі відбулась наукова зустріч, присвячена 100-літтю Варшавської битви // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-odesi-vidbulas-naukova-zustrich-prysvyachena-100-littyu-varshavskoyi-bytvy>

³ У Польщі запалили «Полум'я братерства» на вшанування пам'яті воїнів УНР // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-polshchi-zapalyly-polumya-braterstva-na-vshanuvannya-pamyati-voyniv-unr>

⁴ В Україні відзначили 101-у річницю визволення Києва від більшовиків // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-vidznachyly-101-u-richnytsyu-vyzvolennya-kyieva-vid-bilshovykiv>

⁵ Пам'ятні дати та ювілеї на 2020 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2020-rik>

⁶ Пам'ятні дати та ювілеї на 2021 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2021-rik>

⁷ Пам'ятні дати та ювілеї на 2022 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2022-rik>

⁸ Матеріали проєкту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 1 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-1>

Матеріали проєкту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 2 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-2>

Матеріали проєкту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 3 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-3>

Матеріали проєкту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 4 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-4>

історії та історичної політики, заяв президентів і співпраці інститутів національної пам'яті України та Польщі¹.

¹ Кучма зважився хоч один злочин назвати злочином // Українська правда, URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/07/11/2994623/>

Забави з вогнем і мечем // Критика. URL: <https://krytyka.com.ua/articles/zabavy-z-vohnem-i-mechem>

Вправи з політичної коректності // Критика. URL: <https://krytyka.com.ua/articles/vpravy-z-politychnoyi-korektnosti>

Перший візит президента Ющенка до Варшави, Радіо Свобода, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/929181.html>

Підсумки першого дня візиту Ющенка до Польщі, Кореспондент, URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/256149-pidsumki-pershogo-dnya-vizitu-yushchenka-do-polshchi>

В.Ющенко: 60-річчя операції "Вісла"- день нашого болю, РБК-Україна. URL: https://daily.rbc.ua/ukr/show/v_yushchenko_60_letie_operatsii_visla_den_nashey_boli_1177696150

2 грудня розпочався офіційний візит делегації УІНП до Польщі // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/2-grudnya-rozpochavsya-oficiynyy-vizyt-delegaciyi-uinp-do-polshchi>

Рік Польщі в Україні // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911556.html>

В Українському домі відкриється фотовиставка «Волинська різня – польські та єврейські жертви ОУН-УПА» // Уніан. URL: <https://www.unian.ua/politics/344459-v-ukrajinskomu-domi-vidkrietsya-fotovistavka-volinska-riznya-polski-ta-evreyski-jertvi-oun-upa.html>

Ритуальні танці на кістках // ТСН. URL: <https://tsn.ua/analitika/ritualni-tantsi-na-kistkah.html>

Історик Сергійчук: виставка «Волинська різанина» є антиукраїнською акцією // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2006731.html>

П

Варшава. Петро Порошенко поклав вінок до пам'ятника жертвам Волинської трагедії, а також запалив свічку і став на коліна // Укр. Медіа. URL: <https://ukr.media/politics/268085/>
 У Польщі вшанували пам'ять жертв Волинської трагедії // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2048542-u-polsi-vsanuvali-pamat-zertv-volinskoj-tragedii.html>

Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу "Меморіалу орлят" у Львові // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/duda-poprosil-poroshenko-vmeshatsya-delo-1541763760.html>

Леви з підтекстом: як зупинити розгортання нового конфлікту України з Польщею // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/10/29/7088684/>

Львівська обласна рада вимагає усунути скульптури левів з Цвинтаря орлят // Польське Радіо. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/389138>

Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу Цвинтаря орлят, але "реакції немає" // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/9/7089175/>

Пішли у забуття: повний перелік вулиць Києва, перейменованих з 2014 року // Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/>

12 "Шопенів", 18 "Міцкевичів" і Папа Римський: на честь яких поляків в Україні називають вулиці? // UA/PL. URL: <https://ua.pl/12-shopeniv-18-mitskevychiv-i-papa-rymskyi-na-chest-yakyykh-poliakiv-v-ukraini-nazyvaiut-vulytsi>

Львів'яни визначились з об'єктом перейменування на честь Яцека Куроня // Фотографії старого Львова. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lviviany-vyznachylis-z-obiektom-perejmenuvannya-na-chest-yatseka-kuronya/>

р

а

ї

н

Важливу групу джерел складає корпус підручників і навчальних видань для учнів загальноосвітніх шкіл авторів і колективів авторів: Смолій В. А., Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю., Швидько Г.К., Струкевич О. К., Романюк І. М., Пірус Т. П., Власов В.С., Турченко, Ф.Г.,

З назв військових частин прибрали радянські відзнаки. СПИСОК // Історичної правди. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/11/21/148742/>

Ідеологічне переозброєння: нові почесні назви та дерадянізація у війську // Тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/ideolohichne-pereozbroiennia-novi-pochesni-nazvy-ta-deradianizatsiia-u-vijsku/>

Скасовані гвардійські найменування частин ЗСУ, Держспецв'язку та Держспецтрансслужби // Укрмілітарі. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/09/unitname.html>

Перші компроміси Зеленського: на які поступки піде Київ заради діалогу з Варшавою // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/08/29/7100208/>
Перший візит Зеленського до Польщі. Чого чекати? // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/2750027-persij-vizit-zelenskogo-do-polsi-cogo-cekati.html>

Зеленський у роковини Волинської трагедії вніс до Ради законопроект про статус поляків – Дуда // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/11/7357523/>

Зеленський привітав Польщу з Днем незалежності: Ми будемо переможцями разом // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3611992-zelenskij-privitav-polsu-z-dnem-nezaleznosti-mi-budemo-peremozcamy-razom.html>

На польському військовому меморіалі у Львові відкрили статуї левів // Твоє місто. URL: https://tvoemisto.tv/news/na_polskomu_viyskovomu_memoriali_u_lvovi_vidkryly_statui_leviv_132572.html

Українське націєтворення та Люблінська унія. Наталя Старченко // Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/ukrayinske-natsiietvorennia-ta-liublinska-uniia-natalia-starchenko/>

10 питань про Люблінську унію та її вплив на Україну // Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/10-pitan-pro-liublinsku-uniiu-ta-yiyi-vpiv-na-ukrayinu/>

Знайти місце для шляхти в українській історії. Візія оптимістична // Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/06/8/159640/>

“Нарешті в кіно показали українців-інтелігентів”: у прокат вийшла історична драма “Щедрик” // Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/7/252214/>

“Щедрик варто подивитися, - відверта розмова режисеркою фільму Олесею Моргунець-Ісаєнко” // 24 канал. URL: <http://surl.li/sxjlp>

«Вони не хотіли слави, вони захищали свою землю». Олесь Санін розповів про фільм «Довбуш» // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/film-dovbush-rigeser-interview/32561255.html>

Найдорожчий український фільм та масштабний екшн — чи виправдав "Довбуш" очікування глядачів? (рецензія) // Суспільне Мовлення. URL: <https://suspilne.media/culture/565481-najdorozcij-ukrainskij-film-ta-masstabnij-eksn-ci-vipravdav-dovbus-ocikuvanna-gladaciv-recenzia/>

"Фільм не змінився. Змінився час, в якому ми живемо", – Олесь Санін про фільм "Довбуш" на допрем'єрному показі у Луцьку // Суспільне Мовлення. URL: <https://suspilne.media/557629-film-ne-zminivsa-zminivsa-cas-v-akomu-mi-zivemo-oles-sanin-pro-film-dovbus/>

Пометун О. І., Гупан Н. М., Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижаповська М. Є., Штацько О. Ф., Мудрий М. М., Реєнт О.П. для учнів 7, 8, 9, 10 і 11 класів¹.

¹Смолій В. А. Історія України: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ.: Генеза, 2007. 224 с.

Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. Київ.: Грамота, 2007. 272 с.

Швидько, Г.К. Історія України, XVI-XVIII ст. : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2008. 336 с.

Струкевич О. К., Романюк І. М., Пірус Т. П. Історія України: Підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2008. 272 с.

Власов В.С. Історія України: 8 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2008. 304 с.

Реєнт, Олександр. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 240 с.

Струкевич О. К. Історія України: Підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2009. 288 с.

Турченко, Ф.Г. Історія України. : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 352 с.

Кульчицький С. В., Лебедева Ю. Г., Історія України: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 153с

Реєнт О., Малій О., Історія України.: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 242 с.

Турченко Ф. Г., Історія України: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 302 с.

Кульчицький С.В. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень. Київ. Генеза, 2011. 304 с.

Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків. : Сиція, 2012. 343 с.

Турченко Ф. Г. Історія України: 11 кл. : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Генеза, 2011. 400 с.

Власов В. С. Історія України : підруч. Для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2015. 192 с.

Бурпейко І. О., Наумчук О. В., Крижаповська М. Є., Штацько О. Ф. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. 2016. 296 с.

Швидько Г. К. Історія України : підруч. Для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2016. 352 с.

Власов В. С. Історія України : підруч. Для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2016. 256 с.

Пометун О. І. Історія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. : УОВЦ «Оріон», 2017. 288 с.

Турченко Ф. Г. Історія України : підруч. Для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2017. 384 с.

Власов В. С. Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ. Літера ЛТД, 2017. 304 с.

Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. Курс, рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. загальноосвіт. серед. освіти. Київ. Генеза, 2018. 288 с.

Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ. Грамота, 2018. 240 с.

Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2018. 304 с.

З матеріальних джерел були використані пам'ятники польського військового меморіалу у Львові і меморіалу жертвам тоталітаризму в Харкові.

Серед візуальних джерел для вивчення репрезентації Польщі та поляків були використані українські фільми «Щедрик» і «Довбуш».

Історіографія дослідження представлена кількома групами робіт, що можна класифікувати за предметно-проблемним принципом, а саме: праці з вивчення українсько-польських міждержавних відносин, праці з визначення образу “іншого” у шкільних підручниках, праці з дослідження української історичної політики та студій пам'яті.

Значну увагу українсько-польським міждержавним відносинам приділено дослідниками: К. Кондратюком, О. Митрофановою, О. Білобровцею, Н. Чорною. У працях міждержавні відносини розглянуті в різноманітних аспектах.

Докладний аналіз українсько-польських відносин новітньої доби був зроблений авторським колективом Інституту українознавства ім. Крип'якевича НАН України в роботі «Українсько-польські відносини. Новітня доба», в якій розкрито механізми функціонування стереотипів про поляків і Польщу та проблемі геополітичних змін і викликів післярадянської доби.

Чільне місце у вивченні історичної політики незалежної України займають праці Г. Касьянова, Я. Грицака та А. Портнова, в яких висвітлені проблеми співіснування національної візії історії та історичної політики й студій пам'яті щодо народів, сусідство з якими тривало впродовж тривалого проміжку часу, розглянутий зв'язок внутрішньополітичної ситуації в Україні і принципів / напрямків історичної політики.

Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2019. 288 с.

Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ. Генеза, 2019. 304 с.

Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан, 2019. 240 с.

Проблеми репрезентації образів Польщі та поляків в українських шкільних підручниках вивчали Л. Зашкільняк, С. Батуріна, В. Середа. У працях розглянуто зв'язок принципів висвітлення сюжетів українсько-польської історії з багатьма національними стереотипами.

Окремо варто згадати праці Н. Яковенко, в яких чимало уваги приділено середньовічній і ранньомодерній історії України та механізмам конструювання ворожих образів Польщі та поляків в українських шкільних підручниках.

Структура дипломної роботи представлена вступом, трьома розділами і висновками, списком скорочень, списком джерел та літератури. У першому розділі досліджено репрезентацію образів Польщі та поляків в українській історичній політиці і студіях пам'яті 1990-х рр. – 2000-х рр. У другому розділі досліджено репрезентацію образів Польщі та поляків в українській історичній політиці і студіях пам'яті 2000-х рр. – 2010-х рр. У третьому розділі досліджено репрезентацію образів Польщі та поляків в українській історичній політиці і студіях пам'яті 2010-х рр. – 2020-х рр.

Розділ 1.

Репрезентація образів Польщі та поляків в 1990-х рр. – 2000-х рр.

Першим дослідником, який дав визначення поняттю «історична політика», став німецький історик Е. Вольфрум. У статті «Історична політика у Федеративній Республіці Німеччина» дано таке визначення: “Вид діяльності та галузь політики, де різні актори використовують історію у своїх специфічних політичних цілях. Вона адресується громадськості та виконує завдання легітимізації, мобілізації, політизації, скандалізації, дифамації й т.п.; ключове питання тут: хто, якими методами, з якими намірами та з якими намірами та з якими результатами політично актуалізує досвід минулого, котрий є предметом дискусії”¹.

Український історик Г. Касьянов розглядає історичну політику так: “Історична політика – це різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та утилітарне використання в політичних цілях історичної пам’яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії”².

Можна сказати, що під історичною політикою розуміють набір практик, які мають на меті формувати й закріплювати уявлення про певні образи минулого. Її здійснюють актори (парламент, уряд, НАН України тощо), що формують принципи і напрям історичної політики. Агентами, які поширюють вже сформований наратив, можуть виступати громадські об’єднання й організації, політичні партії та засоби масової інформації.

Інструментами історичної політики є меморіалізація, розробка традицій і символів, шкільна освіта та просвітницькі проекти, законотворчість, створення установ, відповідальних за конструювання “національної пам’яті”.

¹Касьянов Г. В. Історична пам’ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. Український історичний журнал. 2016. № 2. С. 128.

²Там само. С. 135.

Із проголошенням незалежності України перед владою постали виклики щодо формування історичної політики у нових умовах. Ці виклики не могли не відобразитися на переосмисленні минулого України, зокрема й щодо репрезентації взаємодії зі сусідніми країнами і її мешканцями впродовж століть співіснування. Репрезентація образів сусідніх країн і народів впливає прямо на взаємовідносини через сприйняття одне одного. Історія доволі активно інструменталізується політиками й громадянським суспільством у багатьох сферах (політика, суспільні дискусії й обговорення, програми, проєкти тощо).

У цьому розділі буде досліджена українська політика пам'яті щодо образу Польщі та поляків, починаючи від здобуття незалежності до Помаранчевої революції, яка вплинула на зовнішньополітичний курс України, що, немає сумніву, сприяло змінам у сфері розуміння спільного польсько-українського минулого.

У 1990-х рр. зовнішньополітичний курс України на Польщу був доволі перспективним і пріоритетним. Тогочасні українські громадсько-політичні діячі апелювали й до історії Речі Посполитої, військова потуга якої спрямовувалася проти російського впливу в регіоні, що на тлі тогочасних українсько-російських політичних негараздів виглядало актуальною проблемою. Саме це й змушувало український політикум шукати певних альтернатив.

У зазначений період формується образ, що Польща була та є провідником до європейської цивілізації для українських земель. Дмитро Павличко, очільник комітету із закордонних справ Верховної Ради України, пише: «Час від часу ми маємо переконання, що ми повинні йти разом із Польщею, бо для нас Польща – це Європа. Орієнтація на Схід була згубною для України»¹.

На тлі налагодження зв'язку між державами відбувалися й спільні акції президентів, які стосувалися історичної пам'яті представників обох націй. У

¹ Idzmy razem, Kultura, 537 (1992). С. 90-91

1997 р. вийшла спільна заява Президентів України і Республіки Польща "До порозуміння і єднання". Тут чітко простежувалась історична політика обох держав. У документі йдеться як про приклади дружби та взаємозбагачення культур, так і криваву ворожнечу та злочини. Президенти закликали у заяві до подолання гіркоти минулого задля майбутнього. Можна сказати, що тут використовувалася формула обопільного всепрощення. Також наголошувалося на важливості опрацюванні істориками цих тем і формуванні історичної пам'яті. «Інтерпретацією нашої спільної історії, її непростих періодів мають займатися фахівці, які в атмосфері відкритості ретельно вивчать події минулого й дадуть їм об'єктивні оцінки»¹.

Наприкінці 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. О. Кваснівський та Л. Кучма проводили зустрічі в місцях, що були пов'язані з польськими подіями минулого на території незалежної України. Зустріч відбулася на цвинтарі в селі Павлівка (Волинська область). Президенти вшанували пам'ять про загиблих і засудили насильницькі дії з обох боків під час Другої світової війни². У Харкові було відкрито меморіал жертвам тоталітаризму ініціаторами якого виступили президенти Польщі та України. Цей меморіал розташовується на місці поховання громадян Другої Речі Посполитої, серед яких як поляки, так і українці³. Катинський розстріл, як і Голодомор для українців, є важливою складовою польської історичної політики. Це інструмент дерадянзації для незалежної Польщі. На вході до меморіального комплексу стоять стели, в яких показується, що обидві нації стали жертвами тоталітарного режиму.

Як бачимо, аналізуючи дії очільників обох держав та їхньої залученості в історичну політику зазначеного хронологічного періоду, варто сказати, що

¹Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» // Верховна Рада України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text/ (дата звернення: 06.04.2024).

²Кучма зважився хоч один злочин назвати злочином // Українська правда, URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/07/11/2994623/> (дата звернення 06.04.2024).

³Меморіал жертвам тоталітаризму (Харків), URL: <https://kharkov.wiki/places/memorial-jertvam-totalitarizma-452/> (дата звернення 06.04.2024).

вони більше акцентували увагу на подіях Другої світової війни. Пам'ять про ті трагічні часи була і залишається актуальною. Стоїть питання ефективності такого підходу до політики пам'яті. Серед польських і українських інтелектуалів існує критика, що зустрічі президентів слабо впливали на громадську думку. Можна побачити формування образу двох народів-жертв перед тоталітарними режимами тодішньої Європи.

Розпочалась робота щодо відновлення польського військового цвинтаря у Львові, на якому були поховані бійці “Львівських орлят”, що воювали проти вояків ЗУНР та більшовиків. Навколо відновлення цього цвинтаря велося чимало дискусій та суперечок, які супроводжувалися скандалами та актами вандалізму. Представники Львівської міської ради та місцеві націоналісти вороже сприймали цю ініціативу, продовжуючи національну історичну традицію репрезентації Польщі та поляків у ролі ворогів і гнобителів¹.

Окремо варто розглянути конструювання образу Польщі та поляків у шкільній та університетській освіті в 1990-х рр. – 2000-х рр. Адже саме заняття з історії покликані формувати уявлення про минуле та, як не дивно, майбутнього.

У 2000 р. Інститут Громадських Справ РП опублікував рапорт «Польща – Україна. Взаємне зображення», в якому, ґрунтуючись на опитуванні громадян України, стверджується, що 50 % відсотків мають позитивні асоціації щодо сучасної Польщі, 39 % - нейтральні, 11 % - негативні². Виходить, що, якщо йдеться про сучасну Польщу, українці оцінюють її більше позитивно / нейтрально. А якщо негативно, то це випливає з тодішнього стану речей. У рапорті також зазначається: «Лише 7 % з них згадували історію (зазвичай це була Друга світова війна, в окремих випадках – давніша історія, ще часів Богдана Хмельницького). Історичні асоціації були здебільшого (хоча не винятково) негативними, а Польща поставала агресором щодо України»³.

¹ Хахула Л. Проблема відновлення польського військового меморіалу у Львові в польській та українській пресі кінця ХХ – початку ХХІ століття. С. 119-138

² Konieczna J. Polska – Ukraina: wzajemny wizerunek. Warszawa, 2000 С. 52-53.

³ Там само

Українці, які мали негативний образ Польщі та поляків, посилялися на історичні асоціації, в яких поляки виступали загарбниками та колоністами.

Якщо зробити статистичний аналіз вживання слів «Польща» і «поляк» у шкільних підручниках з історії України, виданих за 1990-ті роки, бачимо такі результати: позитивних виразів – 66, негативних – 117¹. Такий же стан речей характерний для університетських навчальних посібників, виданих у зазначений період. Образ Польщі, поляків та польського, як і в шкільних підручниках, загалом негативний². Тексти рясніють такого ґатунку виразами: “національні та релігійні гоніння на українців з боку польського уряду”, “намагання польської шляхти закріпачити український народ” та “загарбання українських етнічних земель шляхетською Польщею”.

Негативний образ можна пояснити пануванням російсько-радянських і народницьких наративів в українській освіті 1990-х і початку 2000-х, що зображували поляків у ролі поневолювачів, панів, експлуататорів і національних гнобителів.

Доволі поширеною практикою було використання уривків із козацьких літописів без додаткових коментарів. Без урахування контексту ці твори сприяють викривленню розуміння подій козацьких повстань і воєн, оскільки воно поєднується з мисленням в модерних категоріях як авторів підручників, так і школярів. Слово «поляк», очевидно, мало інакше значення для представників козацької старшини в XVII-XVIII ст., аніж для модерних українців («поляк» в українській ранньомодерній літературі не є етнонімом, а політонімом, який охоплює лише шляхту Речі Посполитої будь-якого

¹ Серeda В. Вплив польських та українських шкільних підручників з історії на формування польсько-українських етнічних стереотипів. С.393.

² Рибалка І. К. Р93 Історія України. Частина 1: Від найдавніших часів до кінця XVIII століття: [Підр. для іст. фак. вищих навч. закладів]. Харків: Основа, 1994. 445 с.

Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до 20 століття. 2-ге вид.: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1998. 614 с.

Субтельний Орест Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. Ст. С. В. Кульчицького. Київ: Либідь, 1991. 512 с.

Історія України / В Ф Верстюк, О В Гарань, О І Гуржій та ш , Під ред В А Смоля. Київ, Альтернативи, 1997 416 с.

етнічного походження). Більшість літератури козацьких канцеляристів була написана представниками проросійської політичної орієнтації, як-от Самійлом Величком і Григорієм Грабянкою.

Практикувалися й вставки в шкільні підручники художніх творів доби романтизму і народних пісень, походження яких є сумнівним (відомо, що деякі “народні” пісні писалися червоним пером в 1920-х рр. і 1930-х рр.). У таких цитуваннях автори підручників і посібників не залишають своїх коментарів, залишаючи це на роздуми для учнів. Даний підхід тільки консервує негативний образ Польщі та поляків, бо дитячий розум вражають поетичні описи страждань давніх мешканців соціальних низів українських земель.

Конструюванню антагонізму українців і поляків сприяє накидання явищ модерної доби на домодерну історію. Перша Річ Посполита ототожнюється з польською національною державою модерного типу, в якій поляки “цькують” українські народні маси в усіх аспектах, починаючи від економіки й завершуючи культурою та релігією. Ця ранньомодерна держава постає всуціль чужою для населення українських теренів, а будь-який польський вплив асоціюється з колоніальним гнітом та асиміляцією.

“Іншування” у багатьох випадках доходить до абсурду, коли коронне військо Речі Посполитої й кварцяні загони називають «поляками» та «польським військом», відкидаючи факт перебування у ньому русинів. Також це найкраще прослідковується у висвітленні освіти політичних, культурних і церковних діячів, коли якісь навчальні заклади, що розташовувалися на території Речі Посполитої, називають «зарубіжними». Хоча для тодішніх жителів руських воєводств вони такими не були¹.

У підручниках і навчальних посібниках приналежність до шляхетського стану чітко асоціюється з поляками, що тільки сприяє закріпленню образу пана та носія високої культури. Відносини поляків і українців у період середньовіччя та ранньомодерної доби висвітлюють протиставлення

¹ Яковенко Н.М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. Київ. Критика, 2002. С. 366-379

шляхетства та аристократизму до зацькованого селянства. Такий підхід не може не шкодити українській історичній політиці. Як пише Н. Старченко: «Українська історія втрачає тих, на чие замовлення писалися, перекладалися та друкувалися книжки, відкривалися вищі школи, поставали церкви, замки й палаци. Українська культура втратить чималий пласт своїх здобутків, а політичну та правову традиції, якими можуть пишатися її спадкоємці, серед яких і українці, буде оголошено чужими»¹.

Наприкінці 1990-х рр. прослідковується відхід від російсько-радянських і народницьких концепцій у деяких питаннях. У темі про Берестецьку унію розкривається явище полемічної літератури та її внеску в українську культуру. Початок формування образу Польщі в ролі містка між Україною та Західною Європою (проникнення на українські терени ідей Відродження та Реформації, можливість русинам отримувати західноєвропейську освіту).

На жаль, підручники мало містять інформації про спільну для всіх жителів руських земель Речі Посполитої політичну культуру, звичаї й традиції, освіту та оборону від нападів сусідів.

При описі модерності зберігається негативний образ Польщі та поляків, які, виступаючи агресорами, загарбали західноукраїнські землі та зруйнували мрії про возз'єднання українських земель під час визвольних змагань 1917-1921 рр.

У 1993 р. була створена Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. Метою роботи комісії було намагання привести репрезентацію минулого українсько-польських відносин та їхніх образів до спільного знаменника на сторінках шкільних підручників. Польські експерти порушували питання образу міжвоєнної Польщі та перебування в її складі західноукраїнських земель. Також було розглянуто використання стереотипних оцінок серед українських

¹Старченко Н. П. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ: "Laurus", 2021. С. 580-581

авторів підручників, як-от “загарбання” і “окупація”. За період 1990-х рр. і початку 2000-х рр. відбулося 8 засідань комісії¹.

Окремо варто згадати про фільм Єжі Гофмана «Вогнем і мечем» і українську реакцію на нього. Режисера можна назвати прихильним до України, що виступає за польсько-українське порозуміння. Наприкінці фільму закадровий голос говорить: «Війни тривали довго, спустошувалася Річ Посполита, спустошувалася Україна. Ненависть вросла в серця, отруюючи братську кров. Через 150 років російська цариця Катерина II завоювала Кримське ханство, ліквідувала Запорозьку Січ і зіграла вирішальну роль у занепаді Речі Посполитої.

Проте частина українських інтелектуалів сприйняли картину негативно, оскільки польські шляхтичі показані людьми, які є носіями цивілізації, високої культури й повного набору чеснот. Це різко контрастує із зображенням козаків і козацьких полковників². Це було відзначено на круглому столі провідними істориками з історії ранньомодерної України в Музеї гетьманів на початку 2000р³.

Підбиваючи підсумки, варто сказати, що репрезентація образів Польщі та поляків у 1990-х рр. – 2000-х рр. зазнала дуже малих змін в порівнянні з радянською добою. Як бачимо, найбільше це стосується шкільної та університетської освіти, яка була сповнена кліше та стереотипів, що мають народницьке та російсько-радянське походження. Поляки зображуються одвічними ворогами українського народу. Польща, як сусідка України, завжди мовляв тільки й мріяла загарбати територію України, що проходить червоною

¹ Полянський П. Про українсько-польську комісію експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. Український історичний журнал. 1999. № 1. С. 151-153

² Забави з вогнем і мечем // Критика. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/zabavy-z-vohnem-i-mechem> (дата звернення 06.04.2024)

Вправи з політичної коректності // Критика. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/vpravy-z-politychnoyi-korektnosti> (дата звернення 06.04.2024)

³ Мицик Ю. А. До дискусії навколо фільму «Вогнем і мечем» // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Випуск 3. Харків: Майдан, 2001. С. 135

лінією від середніх віків до модерної доби, коли до складу міжвоєнної Польщі увійшли західноукраїнські землі.

Спадщина Речі Посполитої, на жаль, майже ніяк не була переглянута українськими авторами підручників з історії України. Образ цієї держави та її громадян залишався чужим для широкого українського загалу. Політика пам'яті не зачіпала цього періоду. Хоча окремі українські громадсько-політичні діячі, як-от Дмитро Павличко, апелювали до її спадщини в контексті образу «євроадвоката України».

Це й зрозуміло, бо перегляд репрезентації образу Польщі та поляків тягнув би за собою конфлікти пам'яті всередині українського суспільства, оскільки політика пам'яті ґрунтувалася на козацькому міфі. Для тодішнього розвитку національної ідентичності безпечним виглядало не змінювати курсу. Тому в 1990-х рр. і 2000-х рр. найпростішим рішенням було змінити класовий гніт на національний, а класову боротьбу на національно-визвольну, оскільки домінуюча більшість суспільства, політичного тогочасного істеблішменту продовжували рухатися за радянськими пам'яттєвими моделями свій / чужий і були неготові переглянути це у 1990-х рр. – початку 2000-х рр. на рівні історичної політики.

Якщо говорити про Захід України, то в 1990-х рр. ще залишалося певне бажання довести остаточну та споконвічну українськість історії краю. Про що свідчить топоніміка Львова, коли ледь не кожна вулиця Шевченка, Шептицького, Івана Франка та Данили Галицького. Це вороже сприйняття образу Польщі та поляків можна побачити навколо суперечок щодо відновлення польського військового цвинтаря «Львівські орлята». Також жива пам'ять про Другу Річ Посполиту та націоналістичний спротив. Такий стан речей почав поступово змінюватися за президенства В. Ющенка в подальшому.

Розділ 2.

Репрезентація образів Польщі та поляків в 2000-х рр. – 2010-х рр.

Польща, яка приєдналася до ЄС у 2004 р., почала перебудовувати свою політику стосовно України, розуміючи, що остання займає важливе місце в безпеці та стабільності регіону. Вона полягала у підтримці демократичних і проєвропейських політичних сил. Саме тому польська влада та суспільство підтримували Помаранчеву революцію. Перемога прозахідного кандидата в президента – В. Ющенка – започаткувала новий етап польсько-українських відносин у багатьох аспектах, зокрема й історії. Президентство В. Ющенка характеризувалось активізацією історичної політики.

Під час свого першого візиту до Польщі український президент наголосив, що Польща та Україна мають не тільки спільне минуле, але й спільне сьогодення¹. Символом налагодження українсько-польських відносин цього періоду стало відкриття польського військового меморіалу “Львівські орлята” (додаток 3). Під час урочистостей В. Ющенко зазначив: “У нас достатньо гідності, щоб не переписувати трагічних сторінок історії і щоб робити з цієї історії правильні висновки. Головний з них: без вільної України немає вільної Польщі, без вільної Польщі немає вільної України”². На вході до Цвинтаря орлят та Меморіалу воїнів УГА зробили напис: «Тут спочивають українські і польські воїни, які полягли у війні 1918-1919 років». Таким чином, п’ятнадцятирічні дискусії й скандали навколо справи відновлення військового меморіалу показали, що серед українців і поляків існують стереотипи та негативні образи одне одного. Ситуацію змінила Помаранчева революція та прихід В. Ющенка до влади. Образ Польщі та поляків на рівні політики

¹Перший візит президента Ющенка до Варшави, Радіо Свобода, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/929181.html> (дата звернення 06.04.2024).

Підсумки першого дня візиту Ющенка до Польщі, Кореспондент, URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/256149-pidsumki-pershogo-dnya-vizitu-yushchenka-do-polshchi> (дата звернення 06.04.2024)

²Кондратюк К. Українсько-польська прикордонна і регіональна співпраця на сучасному етапі. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 490-491

загалом почав репрезентуватися нейтрально. Цвинтарі вояків УГА та польських бійців знаходяться поряд, що підкреслює концепцію, сформульовану Є. Гедройцем на сторінках емігрантського журналу «Культура», про неможливість існування вільної Польщі без вільної України, а вільної України без вільної Польщі.

Також 2004 р. був «Роком Польщі в Україні». Метою ініціативи було ознайомлення українців із культурою та історією Польщі. Культурні заходи мали проходити в трьох напрямках, що пов'язані з іменами письменника Вітольда Гомбровича, дрогобицького художника і письменника Бруно Шульца та видатного публіциста й великого прихильника польсько-української співпраці Єжи Гедройця. У програму увійшли й польські письменники, які народилися в Україні. Як бачимо, більшість заходів цієї ініціативи були спрямовані показати зв'язок поляків з українськими землями та їхньою історією, що йшов у супереч багатьом раніше усталеним стереотипам, закріпленим застарілими історичними концепціями¹.

У 2006 р. президенти України та Польщі спільно вшанували роковини операції «Вісла». В. Ющенко заявив: «Винуватець операції - комуністичний тоталітарний режим. Цей злочинець повинен бути нарешті остаточно засудженим Україною, Польщею, світом»². Тогочасна політика пам'яті обох держав щодо комуністичного минулого стала подібною. Бачимо зміщення акцентів на засудження тоталітарного режиму, який є винуватцем операції «Вісла».

Беручи до уваги досвід Польського інституту національної пам'яті, українська влада в 2006 р. створила Український інститут національної пам'яті (УІНП), метою якого проголошувалася реалізація державної політики та

¹Рік Польщі в Україні // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911556.html> (дата звернення 07.04.2023).

²В.Ющенко: 60-річчя операції "Вісла"- день нашого болю, РБК-Україна. URL:https://daily.rbc.ua/ukr/show/v_yushchenko_60_letie_operatsii_visla_den_nashey_boli_1177696150 (дата звернення 06.04.2024)

координація діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу¹.

При цій установі була створена Робоча нарада з моніторингу шкільних підручників історії України. Очолювала групу відома українська дослідниця Н. Яковенко. Учасники Круглого столу запропонували перейти до територіального принципу, який полягає у висвітленні “чужих” етносів та державних утворень, показуючи український внесок в їхній історії. Було розглянуто репрезентацію образу Речі Посполитої, яку змальовують чужою для населення українських земель. Попередня традиційна концепція історії України тлумачила «іноземний» вплив вороже та негативно, спираючись на М. Грушевського про те, що існує з давніх давен етнічна територія та спільнота людей, що мають сталу національну ідентичність. Виходячи з цього, українсько-польська взаємодія та впливи з польського боку інтерпретувалися негативно. Історики, наводячи приклад репрезентації образу Великого князівства Литовського в шкільних підручниках, вважають за доцільне показувати Річ Посполиту спільним спадком поляків, українців, литовців і білорусів. Образ міжвоєнної Польщі та українсько-польських конфліктів під час Другої світової війни пропонувалося подавати нейтрально та коректно, наводячи приклади шляхетного та гуманного ставлення до жертв конфлікту². Пропозиції, обговорені фаховою групою Н. Яковенко, на жаль, ніяк не вплинули на зміст шкільних підручників з історії України.

Задля статистичного аналізу за ключовими словами «Польща», «поляк», «польський» були використані підручники авторства: Смолія В. А., Степанкова В. С., Свідерського Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишина Н. Ю., Швидько Г.К., Власова В. С., Реєнта О. П., Струкевича О. К., Турченка Ф. Г.,

¹Про утворення Українського інституту національної пам'яті // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-п#Text> (дата звернення 06.04.2024.).

²Пропозиції до концепції історичної освіти в Україні: Матеріали II круглого столу Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України (Київ, 18 жовтня 2008 року) / Зведення та упорядкування пропозицій Наталя Яковенко. Розшифровка стенограми і систематизація відгуків Людмила Ведмідь. Київ., 2009. 28 с.

Кульчицького С. В., Лебедєвої Ю. Г., Пометун О. І., Гупана Н. М., Романюка І. М., Пірус Т. П. 7, 8, 9, 10 і 11 класів.

Аналіз проходив за критерієм конфронтації та співпраці. Під конфронтацією мається на увазі національне й релігійне гноблення, збройна боротьба, агресія, захоплення та окупація. Під співпрацею розуміються союзницькі дії проти «чужого» / «ворожого», культурне збагачення, спільна праця представників обох народів і національних рухів.

Статистичний аналіз за вищезазначеними критеріями українських шкільних підручників, виданих з 2007 р. до 2012 р., показав вкрай невтішну картину¹ (додаток 1).

¹Смолій В. А. Історія України: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2007. 224 с.

Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. Київ. Грамота, 2007. 272 с.

Швидько, Г.К. Історія України, XVI-XVIII ст. : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2008. 336 с.

Струкевич О. К., Романюк І. М., Пірус Т. П. Історія України: Підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2008. 272 с.

Власов В.С. Історія України: 8 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2008. 304 с.

Реєнт, Олександр. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 240 с.

Струкевич О. К. Історія України: Підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2009. 288 с.

Турченко, Ф.Г. Історія України. : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 352 с.

Кульчицький С. В., Лебедєва Ю. Г., Історія України: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 153с

Реєнт О., Малій О., Історія України.: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 242 с.

Турченко Ф. Г., Історія України: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 302 с.

Кульчицький С.В. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень. Київ. Генеза, 2011. 304 с.

Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків. Сиція, 2012. 343 с.

Турченко Ф. Г. Історія України: 11 кл. : пшроч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ . Генеза, 2011. 400 с.

Автори шкільних підручників, не шкодуючи слів і виразів, вкрай негативно продовжували змальовувати образ Польщі та поляків в українській історії. Продовжувався, як і в 1990-х рр. – 2000-х рр., наратив про національний та релігійний гніт українського народу. Так само і репрезентація образу Польщі як чужої держави для середньовічного та ранньомодерного населення українських земель. Складається враження, що представники русинської еліти ніколи не виступали суб'єктами і стояли осторонь тодішніх політичних процесів регіону. Про це свідчать розділи, присвячені подіям після Люблінської унії, в яких місцева еліта згадується лише в контексті колонізації Дикого поля та придушення козацьких повстань.

Люблінська унія змальовується як загарбання поляками українських земель, про які вони мріяли століттями: «Становище українських земель у першій половині XVI ст. було досить складним, оскільки сусідня Польща значно посилила свій вплив на Литву, намагаючись у будь-який спосіб відібрати у неї ці володіння»¹. Відомою є цитата польського національного історика XX ст. О. Халецького, який начебто передавав враження поляків від київсько-подільських просторів України, сказав: «Братія шляхетська, побачивши перед собою родючі українські простори, думала передовсім не про Москву, не про козаків і татар, а про “нову здобич польського плуга”»². Коректність використання цієї цитати при розгляді донціональної історії викликає великі сумніви.

У сюжетах про Люблінську унію не розкривається участь волинської шляхти й магнатів у процесі об'єднання Великого князівства Литовського та Корони Польської, а наслідки унії для українців та України трактуються вкрай негативно. Очевидним є продовження впливу радянсько-народницької концепції щодо утворення Речі Посполитої, коли українські магнати й шляхтичі мовляв би зрадили Україну та український народ.

¹Швидько, Г. К. Історія України, XVI-XVIII ст. : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2008. С. 6.

²Струкевич О. К., Романюк І. М., Пірус Т. П. Історія України: Підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2008. С.24.

Польща постає централізованою державою модерного типу, яка має інструментарій для проведення асиміляційної політики та окатоличення українців. Водночас підручник показує здобутки та досягнення української культури, освіти та мистецтва в Речі Посполитій, що порушує логіку загарбання і складається доволі суперечлива картина образів.

У темі «Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького» образ Польщі та поляків репрезентується максимально вороже та негативно. Автори підручників для 8 класу (Швидько Г. К., Струкевич О. К., Власов В. С.) перекладають модерне явище нації на ті події, що призводить до утвердження стереотипного антагонізму козаків-українців і панів-поляків, до яких зараховують і чимало русинів. Зокрема, поляки на сторінка шкільних підручників постають цілком гомогенною групою, представники якої, на думку авторів, є злісними ворогами українців та України.

Аналіз виразів «польська / українська шляхта», «польське / українське шляхетство», «польський / український шляхтич» показав, що в шкільній освіті поступово відходять від радянських та народницьких наративів, які ототожнювали польськість із належністю до шляхетського стану. У розділах, у яких вміщено інформацію про національних героїв ранньомодерної історії України, автори підручників вказують на приналежність до шляхетського стану. З'являється поняття «українська шляхта», яке почала активно популяризувати дослідниця Н. Яковенко ще у 1990-х рр.

Позитивний образ середньовічної та ранньомодерної Польщі, як правило, репрезентується через впливи на розвиток української культури та освіти, що йде врозріз усталеній формулі «національного та релігійного гніту українського народу».

У модерний період продовжується репрезентація негативного образу Польщі та поляків. Націотворення обох народів на Галичині та Правобережжі акцентується саме на поляках, яких зображують землевласниками та шляхтою на протигагу українському селянству. Автори, наводячи чимало протиріч і

конфліктів між українським та польським національними рухами, підкреслюють антагонізм, що дуже схожий з процесами ранньомодерного періоду. Він проходить по лінії поляк-землевласник – українець-селянин. Зазначається, що польський національний рух був більше згуртованим і свідомим, всіляко заважав українському національному рухові.

Союз УНР і Польщі в 1920 р. представлено як вимушений крок С. Петлюри задля боротьби проти більшовиків. У підручниках написано: «Договір між УНР і Польщею був нерівноправний з точки зору українців, тому він викликав протести навіть у найближчому оточенні С. Петлюри.»¹ та «Сподівання С. Петлюри на антибільшовицьке повстання українського селянства не виправдалося, бо селяни не хотіли підтримувати нових окупантів»².

Варто й розглянути висвітлення українсько-польських відносин під час Другої світової війни. У підручнику С. Кульчицького український націоналістичний спротив згадано побіжно, а інформація про Волинську трагедію 1943 р. відсутня³. У підручнику Ф. Турченка відносини націоналістичного спротиву з поляками представлено так: «Трагічно склалися відносини УПА з польським озброєними загонами, що діяли на Західній Україні. Українці звинувачували в цьому поляків, котрі прагнули відновлення Польщі в довоєнних кордонах, поляки ж причиною ворожнечі вважали непоступливість українців. А жертвами антагонізму були в основному мирне населення. Зокрема, чорною тінню на українсько-польські відносини часів Другої світової війни лягли Волинська трагедія – масове знищення в краї місцевого польського і частково українського населення»⁴.

¹Турченко Ф. Г., Історія України: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. С. 263

²Реєнт О., Малій О., Історія України.: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. С.196

³ Кульчицький С.В. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень. Київ. Генеза, 2011. С. 49-50

⁴ Турченко Ф. Г. Історія України: 11 кл. : піруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ . Генеза, 2011 С. 52

Отже, образ Польщі та поляків в українських підручниках, виданих у 2000-х рр. – 2010-х рр. репрезентувався доволі негативно. Історія українсько-польських відносин показується тільки в контексті постійного протистояння. Автори підручників ніяк не розглядали мирне співіснування та взаємовпливи між представниками українського та польського народів.

Зважаючи на зазначене, впливає, що модерна історія українсько-польських відносин органічно поєднується з середньовічною та ранньомодерною. Протистояння проходить у кожному історичному періоді: руські князі – польські королі, козацькі гетьмани та козаки – королі Речі Посполитої та шляхта, український галицький національний рух – польський національний рух, ЗУНР – Польща, ОУН і УПА – Польща та Армія Крайова.

У 2010 р. політична партія «Партія регіонів» здобула більшість у ВР, а В. Януковича було обрано президентом України. Вектор української зовнішньої політики та історичної політики змінився з прозахідного на проросійський. Якщо В. Ющенко хотів переглянути діяльність вояків українського націоналістичного підпілля, то В. Янукович та Партія регіонів скасовували попередні принципи й результати політики пам'яті стосовно УПА.

В. Колесніченко, який очолював організацію «Російськомовна Україна» та був депутатом Верховної Ради від Партії регіонів, зініціював виставку «Волинська різанина – польські та єврейські жертви ОУН-УПА». Акція не спрямовувалася на рефлексії щодо українсько-польських відносин та історії поляків в Україні, її метою було затвердження радянського ностальгійного історичного дискурсу про Другу світову¹.

¹В Українському домі відкриється фотовиставка «Волинська різня – польські та єврейські жертви ОУН-УПА» // Уніан. URL: <https://www.unian.ua/politics/344459-v-ukrajinskomu-domi-vidkrietsya-fotovistavka-volinska-riznya-polski-ta-evreyski-jertvi-oun-upa.html> (дата звернення 06.04.2024)

Ритуальні танці на кістках // ТСН. URL: <https://tsn.ua/analitika/ritualni-tantsi-na-kistkah.html> (дата звернення 06.04.2024)

Історик Сергійчук: виставка «Волинська різанина» є антиукраїнською акцією // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2006731.html> (дата звернення 06.04.2024).

Такі маніпуляції частини тодішнього українського політикуму, які підтримувалися польськими кресовими організаціями (партнером В. Колесніченка виступало Товариство вшанування жертв злочинів українських націоналістів і Тадеш Ісаковіч-Залеський), унеможливлювали плідні українсько-польські дискусії щодо переосмислення спільних травматичних подій. Комуністична партія України відкривала пам'ятники жертвам УПА серед радянських громадян. Відсутні жодні згадки про Польщу та поляків. Усі меморіальні акції від проросійських політичних сил мали на меті мобілізувати свій електорат, історична пам'ять якого ґрунтувалася на радянських версіях трактування минулого.

У 2000-х – 2010-х рр. історична політика представлена трьома підходами, які можна пов'язати з трьома президентами України. Л. Кучма намагався поєднати націоналістичний і радянський ностальгійний наративи, але це поєднання проявлялося в частковій націоналізації радянської репрезентації минулого. Образи Польщі та поляків лишалися без змін, оскільки історична політика мало цікавила президента-прагматика і обмежувалась формулою «пробачаємо і просимо вибачення» щодо травматичних подій українсько-польського минулого. В. Ющенко виступав за панування націоналістичного наративу в Україні, що призводило до перегляду багатьох історичних подій та загострення конфлікту пам'яті між українцями та поляками, який вже не можна було подолати формулою всепрощення. В. Янукович здійснив переорієнтацію на радянський ностальгійний дискурс, поєднуючи його почасти з проросійським дискурсом, в якому місце для братерства зарезервовано за Росією та росіянами, а не Польщею і поляками.

Розділ 3.

Репрезентація образів Польщі та поляків в 2010-х рр. – 2020-х рр.

Початок російсько-української війни в 2014 р. на Донбасі та анексія кримського півострову позначилися на міждержавних відносинах України та Польщі. Влада РП критично поставилася до агресивних дій з боку РФ, розуміючи, що це потенційно несе загрозу її національній безпеці. Тодішні події приголомшили й польське суспільство. Це засвідчує соціологічне опитування громадян РП стосовно ситуації в Україні. 72 % – висловили свою стурбованість через загрозу національній безпеці Польщі, 82 % – вважали, що події в Україні мають велике значення для Польщі, 67 % – виступали за долучення польської влади до міжнародної допомоги Україні¹.

Пріоритетом для обох держав стала співпраця в питаннях безпеки та оборони. У 2014 р. була створена Литовсько-польсько-українська бригада, до складу якої увійшли військові частини трьох держав. Метою створення спільної бригади проголошувалося: зміцнення співпраці між державами; поширення та впровадження сучасних підходів із планування, забезпечення та застосовування військ у загальну систему підготовки ЗСУ². Показово, що бригада отримала ім'я князя Костянтина Острозького, який командував литовсько-русько-польським військом у битві під Оршею 1514 р. проти сил Московської держави. Постать К. Острозького інструменталізувалася в контексті героїчного наративу історії трьох народів.

Президент Польщі, єдиний з європейських лідерів, прибув на святкування річниці Незалежності України. У Києві була підписана декларація, в якій робився наголос на продовженні курсу польського «європейського адвокатства». Також зазначалося: «підкреслюючи міцний культурний та історичний зв'язок, який поєднує наші Народи, та вбачаючи

¹ Polacy o sytuacji na Ukrainie w czasie krymskiego kryzysu. Komunikat z badań (NR 35/2014)

² Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади // Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/> (дата звернення 06.04.2024.).

глибоку символічність у тому, що Польща першою країною у світі визнала незалежність вільної України»¹.

В обох державах сталися події, які доволі сильно вплинули на українсько-польську спільну політику пам'яті. У Польщі до влади прийшла консервативна партія «Право та Справедливість», політики якої часто зверталися до історичних тем. У 2015 р. Аджей Дуда відкрив зустріч із приводу стратегії польської історичної політики. Президент заявив, що це є одним із ключових аспектів зовнішньої та внутрішньої політики держави².

В Україні почалися серйозні зсуви в політиці пам'яті в 2014-2015 рр. Якщо до цього вдавалося поєднувати національні та радянські наративи, то після початку російсько-української війни почався процес забуття і табування останнього. Змінилася репрезентація історичної ролі націоналістичного спротиву в Другій світовій і повоєнний час. У 2015 р. Верховна Рада прийняла рішення про визнання вояків УПА борцями за незалежність України³.

Очевидно, що ці два чинники призвели до конфлікту пам'яті між українцями й поляками. Саме тема українсько-польських відносин часів Другої світової стала центральною в дискусіях і суперечках серед істориків, політиків, журналістів, працівників Інститутів національної пам'яті та широких кіл громадськості. Формула всебічного прощення, яка була популярною серед президентів України та Польщі в 1990-х рр. – 2000-х рр., більше не працювала для залагодження конфліктів пам'яті, що показує покладання П. Порошенком вінка до пам'ятника жертвам Волині у Варшаві,

¹

²Andrzej Duda inauguruje prace nad powstaniem Strategii Polskiej Polityki Historycznej.

"

³Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-VIII#Text> (дата звернення 06.04.2024).

a

n

i

e

ставши навколішки¹, що викликало обурення серед певних кіл українського суспільства.

Акценти в історичній політиці було замінено як в Україні, так і в Польщі, що поглиблювало проблему та не давали простору для обговорень. У 2016 р. Сейм РП прийняв рішення про вшанування пам'яті жертв геноциду, вчиненого українськими націоналістами над громадянами II Речі Посполитої в 1939-1945 рр.² У відповідь у 2018 р. Верховна Рада прийняла постанову про відзначення на державному рівні 75-х роковин початку депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944-1951 роках із формулюванням: «Протягом багатьох століть українці на цих територіях піддавалися утискам та переслідуванням від колонізаторів за свої віру, мову, землю, зазнавали численних духовних і матеріальних втрат, а в середині ХХ століття стали жертвами примусового виселення³». Образ ляха-колонізатора з середньовіччя та ранньомодерного часу поєднується з модерним. Таким чином, якщо брати таку репрезентацію тих трагічних подій, то це тільки закріплювало вороже сприйняття образу Польщі та поляків на рівні головних акторів історичної політики. Ґрунт для такого тлумачення історії українсько-польських відносин продовжувала закладати й українська шкільна освіта.

Конфлікт українсько-польської політики пам'яті розгорнувся й навколо пам'ятників левів на польському військовому меморіалі «Львівські орлята»,

¹Варшава. Петро Порошенко поклав вінок до пам'ятника жертвам Волинської трагедії, а також запалив свічку і став на коліна // Укр. Медіа. URL: <https://ukr.media/politics/268085/> (дата звернення 06.04.2024).

У Польщі вшанували пам'ять жертв Волинської трагедії // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2048542-u-polsi-vsnuvali-pamat-zertv-volinskoj-tragedii.html> (дата звернення 06.04.2024).

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/8/7051835/>

²Poselski projekt uchwały w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II RP w latach 1939-1945 // Сейм Республіки Польщі. URL: <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=640> (дата звернення 06.04.2024).

³Про відзначення на державному рівні 75-х роковин початку депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944-1951 роках // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2608-19#Text> (дата звернення 06.04.2024).

які там з'явилися в 2015 р. Ці пам'ятники вирішили закрити дерев'яними дошками (додаток 3). У 2018 р. президент Польщі Анджей Дуда звернувся до П. Порошенка з проханням вирішити цю проблеми. Українська влада зі свого боку ніяк не відреагувала на звернення. Варто додати, що це відбувалося напередодні річниці відновлення польської державності. Тому ця ситуація сприймалася ще гостріше. Місцева влада трактувала цей епізод у світлі імперських зазіхань і шовінізму поляків¹.

Отже, політика пам'яті займає одне із вагомих місць в міждержавних відносинах України та Польщі. Важливі, болючі та принципові питання для представників обох націй, які, на жаль, не є повністю вирішеними. Очевидно, що це періодично стає перепорою до налагодження ефективної співпраці в інших аспектах.

Президенство П. Порошенка характеризувалося великою кількістю проблем в українсько-польській політиці пам'яті. На це вплинуло чимало чинників, як-от початок російсько-української війни, діяльність УІНП та особиста позиція тогочасного очільника В. В'ятровича. Саме події 2014 р. показали важливість відходу від міфу про Велику Вітчизняну війну, яким вдало маніпулювала російська влада на всьому пострадянському просторі. Тому почалося формування українського наративу про Другу світову війну 1939-1945 рр. на всіх українських землях і внесок українців у перемогу.

Можна сказати, що діяльність тодішніх українських акторів історичної політики більше спрямовувалася на деконструкцію російсько-радянських міфів щодо України та українців. Таким чином, акторів політики пам'яті не

¹Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу "Меморіалу орлят" у Львові // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/duda-poprosil-poroshenko-vmeshatsya-delo-1541763760.html> (дата звернення 06.04.2024).

Леви з підтекстом: як зупинити розгортання нового конфлікту України з Польщею // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/10/29/7088684/> (дата звернення 06.04.2024).

Львівська обласна рада вимагає усунути скульптури левів з Цвинтаря орлят // Польське Радіо. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/389138> (дата звернення 06.04.2024).

Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу Цвинтаря орлят, але "реакції немає" // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/9/7089175/> (дата звернення 06.04.2024).

були готові для плідної праці з польськими колегами. Це підкреслював і польський президент, коли пов'язував відсутність української реакції з внутрішніми проблемами. Незважаючи на зазначене, у цей період почалася доволі тісна співпраця УІНП з польськими колегами¹. Одним із ключових питань були меморіальні ініціативи з обох сторін, що стосувалися поховань поляків на території України та українців на території Польщі. УІНП позитивно репрезентував союз УНР та Польської держави проти Радянської Росії в 1920 р. Можна сказати, що саме на цій темі формується спільний українсько-польський образ «оборонців Європи від московського більшовизму»², а Ризький мир 1921 р. між Польщею та Радянською Росією представлено як вимушений крок: «Та попри успіх кампанії 1920, змучена війною Польща вирішила відмовитись від подальшої боротьби й уклала перемир'я з радянською Росією. УНР залишилась воювати з більшовиками сам

¹Заява за результатами міжінституційних переговорів Українського інституту національної пам'яті та Інституту національної пам'яті Республіки Польща // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zayava-za-rezultatamy-mizhinstytuciynyh-peregovoriv-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-ta-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-respubliki-polshcha> (дата звернення 06.04.2024.).

2 грудня розпочався офіційний візит делегації УІНП до Польщі // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/2-grudnya-rozpochavsya-oficiynyy-vizyt-delegaciyi-uinp-do-polshchi> (дата звернення 06.04.2024.).

Голова Українського інституту національної пам'яті та Посол Польщі обговорили напрямки співпраці // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/golova-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-ta-posol-polshchi-obgovoryly-napryamky-spivpraci> (дата звернення 06.04.2024.).

²"Локальна пам'ять": польсько-українська виставка "За нашу і вашу свободу" та інші новини з регіонів // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/lokalna-pamyat-polsko-ukrayinska-vystavka-za-nashu-i-vashu-svobodu-ta-inshi-novyny-z-regioniv> (дата звернення 06.04.2024.).

УІНП випустив ролик про українців – захисників Європи від більшовизму // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-vypustyv-rolyk-pro-ukrayinciv-zahysnykiv-yevropy-vid-bilshovyzmu> (дата звернення 06.04.2024.).

В Одесі відбулась наукова зустріч, присвячена 100-літтю Варшавської битви // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-odesi-vidbulas-naukova-zustrich-prysvyachena-100-littyu-varshavskoyi-bytvy> (дата звернення 06.04.2024.).

У Польщі запалили «Полум'я братерства» на вшанування пам'яті воїнів УНР // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-polshchi-zapalyly-polumya-braterstva-na-vshanuvannya-pamyati-voyiniv-unr> (дата звернення 06.04.2024.).

У Польщі на могилах воїнів УНР польські та українські скаути запалють «Полум'я братерства» // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-polshchi-na-mogylah-voyiniv-unr-polski-ta-ukrayinski-skauty-zapalyat-polumya-braterstva> (дата звернення 06.04.2024.).

на сам на невеликому клаптику Поділля»¹. Інструменталізація відбувалася на тлі російсько-української війни. На урочистостях з нагоди 101 річниці визволення Києва від більшовиків заступник голови УІНП Максим Ярмистий заявив: «Сподіваюсь, що сьогоднішні урочистості – це започаткування нової традиції вшанування українсько-польського братерства зброї. Сьогодні, як і століття тому, Україна протистоїть Москві і захищає не лише свої кордони, але й захищає Європу»². У 2023 р. за сприяння УІНП відкрилася вулична виставка «Союз білого орла та золотого тризуба», що була створена Центром дослідження воєнної історії Збройних сил України. На сайті УІНП було зазначено: «Виставка проводить паралелі між подіями сторічної давнини, коли в 1920-му польський та український народи об'єднали зусилля для спільної збройної відсічі агресії більшовицької Росії, та сьогоднішнім. Десять банерів розповідають про політичний союз, бойові дії, військову та гуманітарну допомогу в 1920-му і зараз, а також про польських добровольців на сучасній російсько-українській війні»³.

УІНП також позитивно репрезентувало історію Січневого повстання 1863-1864 рр. у світлі антиімперської польсько-литовсько-української боротьби. У Києві 19 травня 2023 р. пройшла міжнародна наукова конференція «Українські виміри антиімперського повстання 1863-1864 років», серед організаторів якої були УІНП, КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Інститут історії України НАН України і Центральний державний історичний архів України. Дослідниками пропонувалося розглянути наступні

¹У Києві відкрилася виставка про українців-захисників Європи від більшовизму URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-kyuevi-vidkrylasya-vystavka-pro-ukrayinciv-zahysnykiv-yevropy-vid-bilshovyzmu> (дата звернення 06.04.2024.)

²В Україні відзначили 101-у річницю визволення Києва від більшовиків // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-vidznachyly-101-u-richnytsyu-vyzvolennya-kyueva-vid-bilshovykiv> (дата звернення 06.04.2024.)

³У Києві відкрилася виставка про військово-політичний союз України та Польщі: історичний досвід і сьогоднішній день // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-kyuevi-vidkrylasya-vystavka-pro-viyskovo-politychnyy-soyuz-ukrayiny-ta-polshchi-istorychnyy-dosvid-i-sogodennya> (дата звернення 06.04.2024)

теми: «Повстання 1863-го й Україна: ідеї, люди, події», «Вплив повстання на Україну і розвиток українського руху», «Сучасний вимір пам'яті про повстання»¹. В Україні було вперше офіційно відзначено 160 років Січневого повстання. Як зазначалося на сайті УІНП: «21 січня в Києві відбувся захід із вшанування учасників повстання. Міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко, заступник міністра закордонних справ Є. Перебийніс, Надзвичайний і Повноважний Посол Польщі в Україні Б. Ціхоцький та Надзвичайний і Повноважний Посол Литви в Україні В. Сарапінас поклали квіти до меморіалу страченим учасникам Січневого повстання в Національному історико-архітектурному музеї «Київська фортеця»².

У 2018 р. було запущено проект «Україна та Польща: 100 років сусідства», автором якого став тодішній очільник УІНП Володимир В'ятрович. У текстах матеріалів простежується основна думка – поляки, як і українці, користувалися подібними методами і підходами. При описі трагічних сторінок історії задіяно формулу «симетрії провини». Поляки репрезентувалися в ролі можливого союзника українців проти Росії. Акцентувалося увага на моментах співпраці, як-от союз УНР та Польщі і УПА та ВіН. Автори проекту відійшли частково від політико-мілітарного трактування минулого, розкривши тему українсько-польських сімей. Було

¹Міжнародна наукова конференція «Українські виміри антиімперського повстання 1863–1864 років» // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/mizhnarodna-naukova-konferenciya-ukrayinski-vymiry-antyimperskogo-povstannya-1863-1864-rokiv> (дата звернення 06.04.2024)

Запрошуємо журналістів та всіх зацікавлених відвідати міжнародну конференцію до 160-річчя антиімперського Січневого повстання // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zaproschuyemo-zhurnalistiv-ta-vsih-zacikavlenih-vidvidaty-mizhnarodnu-konferenciyu-do-160-richchya-antyimperskogo-sichnevogo-povstannya> (дата звернення 06.04.2024)

²В Україні відзначили 160 років Січневого повстання проти Російської імперії // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-vidznachyly-160-rokiv-sichnevogo-povstannya-proty-rosiyskoyi-imperiyi> (дата звернення 06.04.2024)

розглянуто історії родин Шептицьких, Франків, постатей Анни Валентинович і Івана Сущука¹.

Українська історична політика щодо Польщі та поляків стосувалася й пам'ятних дат і ювілеїв. У нормативній базі УІНП наявні:

100 років з дня звільнення Києва від більшовиків українсько-польськими військами (06.05.1920)²;

75 років із часу проведення Грубешівської операції – звільнення міста Грубешів військовими УПА та польської організації ВіН (“Свобода і незалежність”) (27–28.05.1946)³;

21 грудня – 220 років із дня народження Тимка Падури (справжнє ім'я та прізвище – Томаш Падура) (1801–1871), поета, композитора, торбаніста, автора української та польської пісні “Гей, соколи”⁴;

75-ті роковини проведення польською комуністичною владою акції “Вісла” - примусових депортацій українців з українських етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя (28.04.-12.08.1947, День пам'яті - 28.04.2021)⁵;

¹Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 1 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-1> (дата звернення 06.04.2024.).

Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 2 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-2> (дата звернення 06.04.2024.).

Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 3 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-3> (дата закінчення 06.04.2024.).

Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 4 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-4> (дата звернення 06.04.2024.).

²Пам'ятні дати та ювілеї на 2020 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2020-rik> (дата звернення 06.04.2024.).

³Пам'ятні дати та ювілеї на 2021 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2021-rik> (дата звернення 06.04.2024.).

⁴ Там само

⁵Пам'ятні дати та ювілеї на 2022 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2022-rik> (дата звернення 07.04.2024.).

375 років із початку повстання козаків на Запорозжжі, початку визвольної війни, обрання гетьманом Богдана Хмельницького (січень 1648)¹;

375 років із часу переможних битв українського козацтва під Жовтими Водами (29.04–16.05.1648), Корсунем (25–26.05.1648), Пилявцями (21–23.09.1648)²;

Інструменталізуються дати зі спільної українсько-польської історії, які наголошують на співпраці і близькості двох народів. На річницю початку повстання Богдана Хмельницького і битв 1648 р. бачимо обережні формулювання, в яких свідомо уникають згадки про поляків і Польщу.

Задля статистичного аналізу за ключовими словами «Польща», «поляк», «польський» були використані підручники: Гісем О. В., Свідерського Ю. Ю., Романишина Н. Ю., Ладиченко Т. В., Власова В. С., Бурнейка І. О., Наумчука О. В., Крижановської М. Є., Штанько О. Ф., Швидько Г. К., Чорнобая П. О., Пометун О. І., Турченка Ф. Г., Морока В. М.

Аналіз проходив за критерієм конфронтації та співпраці. Під конфронтацією мається на увазі національне й релігійне гноблення, збройна боротьба, агресія, захоплення та окупація. Під співпрацею розуміються союзницькі дії проти «чужого» / «ворожого», культурне збагачення, спільна праця представників обох народів і національних рухів.

Результат статистичного аналізу за ключовими словами показав, що при розгляді тем середньовіччя та ранньомодерного часу все одно зберігається традиційне зображення Польщі та поляків. Хоча й треба зазначити, що в підручниках, виданих в 2010-х рр. – 2020-х рр., російсько-радянські і народницькі наративи, етноцентричні конотації не є настільки помітними³ (додаток 1).

¹Пам'ятні дати і ювілеї на 2023 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativnabaza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2023-rik> (дата звернення 06.04.2024)

² Там само

³ Гісем О.В. Історія України : підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан, 2015. 272 с.
Свідерський Ю. Ю. Історія України : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2015. 256 с.

Позитивна репрезентація і зміна образу стосується більше сучасної Польщі. У текстах підручників наголошується, що польська влада першою визнала незалежність України. Автори підкреслюють українсько-польську співпрацю в багатьох сферах.

У 2016 р. Міністерство освіти та науки України та УІНП прийняли рішення про реформування концепції викладання історії 10 і 11 класів. Нововведення полягали в об'єднанні курсів «Історія України» і «Всесвітня історія» в одну дисципліну. Зазначалося, що інтегрований курс допоможе учням краще зрозуміти історію завдяки комплексному й контекстному поданню інформації¹.

Зображення Польщі та поляків в підручниках інтегрованого курсу «Україна і світ» відрізняється в деяких аспектах від стандартних. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. і союз Симона Петлюри та Юзефа Пілсудського

Власов В. С. Історія України : підруч. Для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2015. 192 с.

Бурпейко І. О., Наумчук О. В., Крижаповська М. Є., Штапко О. Ф. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. 2016. 296 с.

Швидько Г. К. Історія України : підруч. Для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2016. 352 с.

Власов В. С. Історія України : підруч. Для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2016. 256 с.

Пометун О. І. Історія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. УОВЦ «Оріон», 2017. 288 с.

Турченко Ф. Г. Історія України : підруч. Для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2017. 384 с.

Власов В. С. Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ. Літера ЛТД, 2017. 304 с.

Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. Курс, рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. загальноосвіт. серед. освіти. Київ. Генеза, 2018. 288 с.

Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ. Грамота, 2018. 240 с.

Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2018. 304 с.

Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2019. 288 с.

Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ. Генеза, 2019. 304 с.

Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан, 2019. 240 с.

¹Оприлюднено нову концепцію викладання історії в школі // органи виконавчої влади України. UR: <https://www.kmu.gov.ua/news/249732547> (дата звернення 06.04.2024.).

описуються доволі нейтрально. У темах про Другу Річ Посполиту, на відміну від стандартного курсу історії України, розкривається не тільки збройна боротьба, а й культурно-освітнє та політичне життя українців. Змінилося й висвітлення українсько-польських відносин під час Другої світової. Автор підручника вживає поняття, запропоноване головою УІНП Володимиром В'ятровичем, «друга українсько-польська війна». У тексті наголошується: «Історична й реальна справедливість, яка була на боці українців, зіткнулася з непоступливістю польських мешканців краю, які подібно вважали ці терени своєю батьківщиною»¹. З цієї фрази виходить, що образ поляків репрезентується в ролі зайди, який чомусь вважає українські терени своїм домом. Відповідальність за обопільні воєнні злочини автор перекладає на німецьких і радянських диверсантів, котрі задля розпалення ворожнечі використовували давні історичні образи обох народів.

Однак, жертвами в цій історії показуються українці, адже в тексті написано тільки про долю українського населення в селах Сагринь та Павлоком. Доля польського населення українських земель зовсім не згадується. Варто сказати, що зміст українських підручників вкрай мілітаризований. Школяр, вивчаючи історію України, розглядає лише безкінечну лінію воєн і конфліктів. Образ сусідів висвітлюється саме у світлі протистояння, а не миру та співіснування різноманітних етносів, що проживали на українських землях впродовж століть.

У 2015 р. Верховна Рада прийняла законопроект про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки². З цього почалася хвиля декомунізації, яка полягала й в перейменуванні української міської топоніміки. У Києві з'явилися такі вулиці: Єжи Гедройця, Ягеллонська, сім'ї

¹Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ. Генеза, 2019. С. 262

²Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення 06.04.2024.).

Ідзиковських, Гедиміновичів, Вільгельма Котарбінського, Папи Іоанна Павла II¹. З початком повномасштабного російського вторгнення цей процес перейменування поглибився. У топоніміці українських міст з'являються вулиці на честь видатних поляків, постатей та епізодів спільної історії².

Політика декомунізації торкнулася й українських Збройних Сил, яка полягала в зміні назв бригад, символіці та відзнаках³. У 2018 р. Генеральний Штаб ЗСУ прийняв рішення про затвердження програми заходів щодо відновлення та впровадження національних бойових традицій⁴. 30-та окрема механізована бригада отримала ім'я князя Костянтина Острозького. 40-ва окрема артилерійська бригада отримала ім'я Великого князя Вітовта. Такі зміни мали уособлювати підтримку та міцні історико-мілітарні зв'язки з Польщею та Литвою, які виступають союзниками й партнерами в російсько-українській війні за сучасності. У символіці ЗСУ широко використовується геральдична традиція Речі Посполитої, як-от родові герби українських гетьманів, козацьких старшин і запорізьких кошових отаманів.

У 2019 р. президентом України став В. Зеленський, який, на відміну від П. Порошенка та його політичних союзників, зайняв гнучку позицію в політиці пам'яті щодо Польщі та поляків. Це пояснювалося важливістю

¹Пішли у забуття: повний перелік вулиць Києва, перейменованих з 2014 року // Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/> (дата звернення 06.04.2024.).

²12 “Шопенів”, 18 “Міцкевичів” і Папа Римський: на честь яких поляків в Україні називають вулиці? // UA/PL. URL: <https://ua.pl/12-shopeniv-18-mitskevychiv-i-papa-rumskiy-na-chest-yakikh-poliakiv-v-ukraini-nazyvaiut-vulytsi> (дата звернення 06.04.2024.).

Львів'яни визначились з об'єктом перейменування на честь Яцека Куроня // Фотографії старого Львова. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lviviany-vyznachylis-z-ob'ektom-perejmenuvannya-na-chest-yatseka-kuronya/> (дата звернення 06.04.2024.).

http://www.city-adm.rv.ua/RivnePortal/ukr/documents_view.aspx?id=37402

³З назв військових частин прибрали радянські відзнаки. СПИСОК // Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/11/21/148742/> (дата звернення 06.04.2024.).

Ідеологічне переозброєння: нові почесні назви та дерадянізація у війську // Тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/ideolohichne-pereozbroiennia-novi-pochesni-nazvy-ta-deradianizatsiia-u-vijsku/> (дата звернення 06.04.2024.).

Скасовані гвардійські найменування частин ЗСУ, Держспецзв'язку та Держспецтрансслужби // Укрмілітарі. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/09/unitname.html> (дата звернення 06.04.2024.).

⁴У Збройних Силах відновлюють та впроваджують національні бойові традиції – тепер офіційно // Укрмілітарі. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2018/04/nakaz-tradytcii.html> (дата звернення 06.04.2024.).

розблокування та покращення українсько-польської співпраці, оскільки історична політика 2014 р. – 2019 рр. значно погіршила міждержавні відносини¹.

Повномасштабне російське вторгнення вельми сильно вплинуло на історичну політику від найбільших акторів – української влади та УІНП. Президент України на день вшанування пам'яті жертв Волинської трагедії вніс до Верховної Ради законопроект про особливий статус поляків². Це стало, безумовно, символічним кроком. Також В. Зеленський привітав Польщу з Днем незалежності. Президент заявив: «Рідна Польще! Твоїй відновленій незалежності сьогодні 104 роки. І мої 104 слова тобі. Україна і Польща – разом. Ти – наша сестра. Було по-різному між нами. Але ми рідні. Але ми вільні»³.

Міністерством культури та інформаційної політики України та Міністерством культури та національної спадщини Республіки Польща було підписано меморандум про співпрацю у сфері національної пам'яті. Цей документ стосується легалізації та реконструкції поховань і меморіального комплексу на території обох держав⁴. У травні 2022 р. на цвинтарі «Львівських орлят» відкрили статуї левів, встановлення яких викликало чимало суперечок і скандалів (додаток 4). У своєму фейсбуці мер Львова Андрій Садовий написав, що в історії українсько-польських відносин були обопільні конфлікти

¹Перші компроміси Зеленського: на які поступки піде Київ заради діалогу з Варшавою // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/08/29/7100208/> (дата звернення 07.04.2023.).

Перший візит Зеленського до Польщі. Чого чекати? // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/2750027-persij-vizit-zelenskogo-do-polsi-cogo-sekati.html> (дата звернення 06.04.2024.).

²Зеленський у роковини Волинської трагедії вніс до Ради законопроект про статус поляків – Дуда // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/11/7357523/> (дата звернення 06.04.2024.).

³Зеленський привітав Польщу з Днем незалежності: Ми будемо переможцями разом // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3611992-zelenskij-privitav-polsu-z-dnem-nezaleznosti-mi-budemo-peremozcam-i-razom.html> (дата звернення 06.04.2024.).

⁴Україна та Польща співпрацюватимуть у сфері національної пам'яті, - МКІП // органи виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-polshcha-svivpracyuvatimut-u-sferi-nacionalnoyi-pamyati-mkip> (дата звернення 06.04.2024.).

й кривди, але це вже в давньому минулому. Нехай відкриття левів стане кроком до взаєморозуміння й примирення¹.

В українській історичній політиці 2010-х рр. – 2020-х рр. відбулося найбільше змін щодо репрезентації образу Польщі та поляків. Цьому сприяли російсько-українська війна та зміни в українському суспільстві, що показують соціологічні опитування. У 2007 р. Центр Розумкова провів опитування щодо близькості сусідніх народів до українців. Громадяни України за десятибальною шкалою оцінили близькість Польщі та поляків у 4.1 балів. Росія, своєю чергою, отримала 6.9 б. і Білорусь 6.2 б². Аналогічне опитування 2023 р. показало, що 63 % жителів України відповіли за історичну близькість українського та польського народів³.

Історичну політику можна поділити на два етапи. Перший (2014 – 2019 р.) – президенство Петра Порошенка та прихід до влади партії «Права та справедливість». Цей етап характеризувався певним “похолоданням” між державами. Не останню чергу тут відіграла політика пам'яті. Другий від 2019 р. – до сьогодні. Представники української влади розпочали відновлювати діалог у сфері національної пам'яті.

Основним актором історичної політики продовжував бути Український Інститут національної пам'яті. Образ Польщі та поляків, як можна побачити, все одно залишався доволі суперечливим. Хоча з'явилися тенденції спрямовані на позитивно-нейтральне зображення. Відбувся процес «пригадування» українсько-польської співпраці. Відбулися зміни й у шкільних підручниках. Вони стосувалися зазвичай модерної доби. У середньовічній та ранньомодерній історії й досі залишаються жити образи

¹На польському військовому меморіалі у Львові відкрили статуї левів // Твоє місто URL: https://tvoemisto.tv/news/na_polskomu_viyskovomu_memoriali_u_lvovi_vidkryly_statui_leviv_132572.html (дата звернення 06.04.2024.).

URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=576968147124626&set=a.280629336758510> (дата звернення 06.04.2024.).

² Зашкільняк Л. Образ Польщі та поляків у сучасній Україні // Проблеми слов'янознавства. 2011. Вип. 60. С.71-72

³ Історична пам'ять. Результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Київ : Київ. міжнар. ін-т соціології. С.52

сконструйовані у попередні десятиліття. Хоча можемо спостерігати намагання поєднати “козацький міф” і “русинське шляхетство”. Образ Речі Посполитої, як і ВКЛ, дедалі більше змальовується в ролі «свого» державного утворення для українців. Точками дотику можна назвати так історичні сюжети: битва під Оршею, гетьманування Івана Виговського та Гадяцький договір, похід на Москву за участі П. Сагайдачного, Січневе повстання 1863-1864 рр., союз Петлюри та Пілсудського, співпраця українських і польських націоналістів у 1945-1946 рр. Точки конфліктності пам'яті пов'язані з різними версіями минулого про Другу світову війну. Образ поляків постає в ролі чужинців і колонізаторів, а не жителів українського краю.

У 2022 р. було прийнято оновлену навчальну програму для 6-9 та 10-11 класів. На сайті Міністерства освіти і науки України, де зазначено: «Перегляд та оновлення змісту навчальних програм загальної середньої освіти – це відповідь на виклики, які виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України»¹.

Найбільшим нововведенням є частковий відхід від анахронізмів, коли донаціональна історія розглядається через національну модерну призму. Зміни були здійснені з урахування нових історіографічних напрацювань, в які входить репрезентація образів Польщі та поляків, історія українсько-польського співіснування. У робочій групі з оновлення змісту навчальної програми присутня дослідниця Н. Старченко, яка виступає за перегляд репрезентації образів середньовічної та ранньомодерної Польщі в українському історичному наративі².

¹Оновлено зміст навчальних програм ЗСО // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso> (дата звернення 06.04.2024)

Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с.

²Українське націєтворення та Люблінська унія. Наталя Старченко // Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/ukrayinske-natsiietvorennia-ta-liublinska-unii-a-natalia-starchenko/> (дата звернення 06.04.2024)

Зміни можна побачити навіть за назвами тем в оновленій навчальній програмі. Раніше Королівство Польське і Річ Посполита зображувалися цілковито чужими для населення середньовічної і ранньомодерної України. Назви тем звучали наступним чином: «Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Кримське ханство», «Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.», «Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.». У новій програмі теми називаються: « Руські землі в складі сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.). Кримське ханство», «Землі України в XVI – першій половині XVII ст.».

Люблінська і Берестейська унії в навчальній програмі репрезентується нейтрально. Учням пропонується розглянути значення Люблінської унії для русько-українського суспільства, зважаючи на договірний характер королівської влади і наявність свого права на руських землях у складі Королівства Польського. Берестейська унія висвітлюється як спроба православних ієрархів реформувати православну церкву в контексті культурно-релігійних процесів тодішньої Європи¹.

Образ Речі Посполитої не репрезентується як польська національна держава в негативних барвах. Автори програми акцентують увагу на політичній культурі, шляхетському самоврядуванні і взаємодії між етнічними і релігійними групами в міському просторі .

Шляхетство тлумачиться не лише в контексті польськості. У програмі учням пропонується знайти в історичних джерелах приклади вияву окремішності руської шляхти в Речі Посполитої. Акцентується увага на

10 питань про Люблінську унію та її вплив на Україну // Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/stati/10-pitan-pro-liublinsku-uniiu-ta-yiyi-vpliv-na-ukrayinu/> (дата звернення 06.04.2024)

Знайти місце для шляхти в українській історії. Візія оптимістична // Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/06/8/159640/> (дата звернення 06.04.2024)

¹Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. С. 83

рівноправності польської і руської шляхти в державі. У темі «Землі України в XVI – першій половині XVII ст. зазначається про суб’єктність українських воєводств і концепції Русі як третього члена Речі Посполитої. Також має розкриватися питання множинності ідентичностей в домодерний час. Автори пропонують розглянути внесок вихідців зі шляхетського стану в боротьбу за станові козацькі права, що розриває старі шаблони про національний гніт українських народних мас: «роль вихідців із шляхетського середовища як носіїв річпосполитської політичної культури в боротьбі за станові козацькі права»¹.

Варто й розглянути зміни у висвітленні історії становлення козацтва та повстань, бо нововведення підважують основи “козацького міфу” в українському історичному наративі, в якому образи Речі Посполитої і поляків максимально демонізувалися. Автори програми відходять від висвітлення причин козацьких повстань у світлі національного протистояння, оскільки характер тих подій класифікуються як боротьба за станові права в Речі Посполитої.

У старих навчальних програмах тема з козацького повстання середини XVII ст. має назву «Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького середини XVII ст.», а в новій – «Козацька революція середини XVII ст.» Можна побачити зникнення національної конотації донаціональних подій. Це значно знижує рівень ворожості у висвітленні ранньомодерної Польщі та поляків. Автори програми пропонують учням прослідкувати еволюцію повстання Б. Хмельницького: від боротьби за станові права до війни за суверенну державу.

У темах, що стосуються модерної історії, українсько-польські відносини висвітлюються нейтрально. У темі «Україна в роки Другої світової війни» учням пропонується розглянути польсько-українське протистояння, роль німецької окупаційної влади та радянських партизанів в його загостренні.

¹ Там само С. 85

Таким чином в оновленій навчальній програмі 2022 р. є значні зміни в репрезентації образів Польщі та поляків у шкільній освіті.

Під час повномасштабної російсько-української війни змінилися підходи УІНП щодо висвітлення Волинської трагедії. Бачимо відхід від запропонованої концепції другої «польсько-української війни». Напередодні вшанування 80-ї роковини Волинської трагедії та пам'ять її жертв на сайті УІНП було опубліковано статтю, в якій зазначалося: «Переконані, що формула примирення довкола цієї болісної сторінки минулого «Просимо пробачення і пробачаємо» залишається дієвою. Просимо пробачення у польського народу за страждання, завдані представниками народу українського»¹. Це засвідчує повернення до формули історичної політики 1990-х рр.

Окремо варто згадати про фільми, що вийшли за часи повномасштабного вторгнення РФ на територію України та які сприяють формуванню певних образів щодо поляків в українського пересічного глядача.

Історична драма «Щедрик» вийшла в прокат 5 січня 2023 р. Події фільму розгортаються в Станіславові під час Другої світової війни. У центрі сюжету історія трьох родин (української, польської і єврейської), що живуть в одному будинку по сусідству. Головними героями є діти цих родин, які проходять через тягар німецької і радянської окупації. Автори фільму створюють позитивні образи польськості та поляків. У картині показано рівність культур і їхніх представників, звучать народні пісні трьох народів. Через своїх персонажів режисер зображує національні традиції². Також у фільмі «Щедрик» формується образ трьох народів-жертв, які попали в горнило тоталітарних режимів ХХ ст. Поляки виступають дружнім народом для

¹«Волинська трагедія – жахлива подія нашого минулого. Забуття чи приховування – неможливе і неприпустиме» – УІНП // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/volynska-tragediya-zhahlyva-podiya-nashogo-mynulogo-zabuttya-chy-pryhovuvannya-nemozhlyve-i-neprypustyme-uinp> (дата звернення 06.04.2024)

²«Нарешті в кіно показали українців-інтелігентів»: у прокат вийшла історична драма «Щедрик» // Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/7/252214/> (дата звернення 06.04.2024)

«Щедрик варто подивитися, - відверта розмова режисеркою фільму Олесею Моргунець-Ісаєнко» // «24 канал». URL: <http://surl.li/sxjlp> (дата звернення 06.04.2024)

українців у порівнянні з вояками Червоної армії і представниками радянської влади, що ототожнюються з росіянами.

Історичний фільм «Довбуш» вийшов у прокат 24 серпня 2023 р. Події відбуваються в Карпатах на початку XVIII ст. У центрі сюжету розказується історія Олекси Довбуша та опришків. Режисер зображує поляків у класичних традиціях українського національного наративу, не відходячи від нього ні на крок. Поляк – колонізатор, вищий за статусом і походженням, окупант і національний гнобител. Як зазначає Олесь Санін, режисер фільму, в інтерв'ю «Радіо Свобода»: «У центрі сюжету – Олекса Довбуш, котрий став таким собі карпатським лицарем, бо кинув виклик жорстокому правлінню польської шляхти, а свою боротьбу за справедливість почав поза законом в Карпатських лісах»¹. Діяльність карпатських розбишак і їхнє протистояння з владою репрезентується в національних барвах. Головного героя, Олексу Довбуша, зраджує власний командир Пшелуський і підступно запроторює за ґрати. Польські шляхтичі готові йти по головах задля досягнення своєї мети.

Режисер намагався викликати альянз на російсько-українську війну. Зйомки фільму розпочалися ще до повномасштабного вторгнення РФ. В інтерв'ю журналістці «Суспільне» Олесь Санін, відповідаючи на питання «Яким у фільмі постає Олекса Довбуш?», вказує: «Війна тривала з 2013-го року і, звичайно, це впливало на мене, на мої погляди, на корекцію сценарію, на персонажа, на Олексу Довбуша, про якого я розповідав, як про того, хто хотів простого людського життя, і тільки обставини заставили його взяти у руки зброю, захищати Батьківщину, встати за власну волю і за ним пішли люди. Він не хотів бути героєм, так само як тисячі людей, які були артистами, художниками, вчителями, лікарями, журналістами, які взяли в руки зброю і

¹«Вони не хотіли слави, вони захищали свою землю». Олесь Санін розповів про фільм «Довбуш» // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/film-dovbush-rigeser-interview/32561255.html> (дата звернення 06.04.2024)

Найдорожчий український фільм та масштабний екшн — чи виправдав "Довбуш" очікування глядачів? (рецензія) // Суспільне Мовлення. URL: <https://suspilne.media/culture/565481-najdorozcij-ukrainskij-film-ta-masstabnij-eksn-ci-vipravdav-dovbus-ocikuvanna-gladaciv-recenzia/> (дата звернення 06.04.2024)

пішли захищати те, що вони люблять – волю, державу в якій ми зараз живемо»¹.

Образи поляків і польськості в українському кінематографі можуть різнитися. У картинах на теми з середньовічної й ранньомодерної історії зберігається радше негативний образ із національного наративу. У фільмах, сюжет яких відбувається вже в модерний час, можна зустріти нейтральну / позитивну репрезентацію.

Найбільші зміни в репрезентації образів Польщі і поляків відбуваються і відбуватимуться через початок повномасштабної російсько-української війни. Це вже видно з навчальних програм, політики УІНП і заяв влади обох держав.

¹ "Фільм не змінився. Змінився час, в якому ми живемо", – Олесь Санін про фільм "Довбуш" на допрем'єрному показі у Луцьку // Суспільне Мовлення. URL: <https://suspilne.media/557629-film-ne-zminivsa-zminivsa-cas-v-akomu-mi-zivemo-oles-sanin-pro-film-dovbus/> (дата звернення 06.04.2024)

ВИСНОВКИ

Історична політика посідає важливе місце в міждержавних відносинах України та Польщі. Починаючи з 1990-х рр. розпочалася співпраця в історичній сфері, що стосувалося насамперед шкільної освіти. Задля цього була створена українсько-польська комісія з укладання підручників, метою якої стало унеможливити формування ворожого образу одне одного. Вона мала вплив щодо зменшення застарілих кліше і ворожості у висвітленні образів у шкільній програмі.

Проте опрацювання репрезентації образів Польщі та поляків у шкільних підручниках з історії України показало численні суперечності та проблеми в історичній шкільній освіті, але навіть у межах національного наративу поляки пройшли шлях від цілковитого ворога й гнобителя до сусіда та союзника на противагу Москві та Росії.

У 1990-х рр. – 2010-х рр. найактивнішими акторами історичної пам'яті щодо репрезентації польських кейсів виступали президенти, які відкривали меморіали та памятники, відзначали роковини. З 2010-х рр. УІНП став найактивнішим актором політики пам'яті, співробітники якого проводили спільні засідання з польським колегами. Чимало матеріалів УІНП присвячено польсько-українській історії.

Динаміка репрезентації образів Польщі та поляків показує позитивну тенденцію в українській історичній політиці. Очевидно, що на це впливає внесок польської влади в підтримку України та російсько-українська війна, початок якої став поштовхом для декомунізації й дерусифікації.

Отже, бачимо, що протягом незалежності України репрезентація Польщі і поляків еволюціонувала від народницько-радянської традиції у категоріях «чужого/ворожого/антагоністичного» до образу «сусіда/партнера/ланки культурного трансферу між Західною Європою та українськими землями». Проте чимало історичних тем ще залишаються тригерами, які призводять до обопільного конфлікту пам'яті, зокрема в новітній історії.

З 2014 р. можна спостерігати тенденції «пригадування» тих епізодів, в яких українці та поляки виступали союзниками проти Росії.

Немає сумніву, політика пам'яті й надалі займатиме важливе місце в Україні та Польщі. Тож варто ефективно співпрацювати в історичній сфері задля налагодження та поглиблення партнерства, формування образу спільного минулого.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Andrzej Duda inauguruje prace nad powstaniem Strategii Polskiej Polityki Historycznej. "Pytanie, jak to robić?" [PRZEMÓWIENIE PREZYDENTA] // w
P
2. Батуріна С. С. Образ поляків і Польщі в українських шкільних підручниках // Сіверянський літопис. 2020. № 6. С. 52-62.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до 20 століття. 2-ге вид.: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1998. 614 с.
4. Бурпейко І. О., Наумчук О. В., Крижаповська М. Є., Штапко О. Ф. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. 2016. 296 с.
5. Ющенко: 60-річчя операції "Вісла"- день нашого болю, РБК-Україна. URL: https://daily.rbc.ua/ukr/show/v_yushchenko_60_letie_operatsii_visla_den_nashey_boli_1177696150 (дата звернення 07.04.2023.).
6. Власов В. С. Історія України: 8 кл. підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / В. С. Власов. Київ.: Генеза, 2008. 304 с.
7. В Українському домі відкриється фотовиставка «Волинська різня – польські та єврейські жертви ОУН-УПА» // Уніан. URL: <https://www.unian.ua/politics/344459-v-ukrajinskomu-domi-vidkrietsya-fotovistavka-volinska-riznya-polski-ta-evreyski-jertvi-oun-upa.html> (дата звернення 07.04.2023.).
8. Варшава. Петро Порошенко поклав вінок до пам'ятника жертвам Волинської трагедії, а також запалив свічку і став на коліна // Укр. Медіа. URL: <https://ukr.media/politics/268085/> (дата звернення 07.04.2023.).
9. В Одесі відбулась наукова зустріч, присвячена 100-літтю Варшавської битви // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-odesi-vidbulas-naukova-zustrich-prysvyachena-100-littyu-varshavskoyi-bitvy> (дата звернення 07.04.2023.).

10. В Україні відзначили 101-у річницю визволення Києва від більшовиків // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-vidznachyly-101-u-richnytsyu-vyzvolennya-kyyeva-vid-bilshovykiv> (дата звернення 07.04.2023.).
11. Власов В. С. Історія України : підруч. Для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2015. 192 с.
12. Власов В. С. Історія України : підруч. Для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2016. 256 с.
13. Власов В. С. Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ. Літера ЛТД, 2017. 304 с.
14. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2018. 304 с.
15. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. Літера ЛТД, 2019. – 288 с.
16. Голова Українського інституту національної пам'яті та Посол Польщі обговорили напрямки співпраці // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/golova-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-ta-posol-polshchi-obgovoryly-napryamky-spivpraci> (дата звернення 07.04.2023.).
17. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ. Портал. 2021. 432 с.
18. Грицак Ярослав. Страсті за націоналізмом. Стара історія на новий лад. Київ. Критика. 2011. 176 с.
19. Гісем О.В. Історія України : підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан, 2015. 272 с.
20. Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу "Меморіалу орлят" у Львові // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/duda-poprosil-poroshenko-vmeshatsya-delo-1541763760.html> (дата звернення 07.04.2023.).
21. Дуда попросив Порошенка втрутитися у справу Цвинтаря орлят, але "реакції немає" // Європейська правда. URL:

- <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/9/7089175/> (дата звернення 07.04.2023.).
22. Зашкільняк Л. Образ Польщі та поляків у сучасній Україні // Проблеми слов'янознавства. 2011. Вип. 60. С. 68-80.
 23. Зеленський у роковини Волинської трагедії вніс до Ради законопроект про статус поляків – Дуда // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/11/7357523/> (дата звернення 07.04.2023.).
 24. Зеленський привітав Польщу з Днем незалежності: Ми будемо переможцями разом // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3611992-zelenskiy-privitav-polsu-z-dnem-nezaleznosti-mi-budemo-peremozcam-i-razom.html> (дата звернення 07.04.2023.).
 25. Idzmy razem, Kultura, 537 (1992). 60 с.
 26. Історик Сергійчук: виставка «Волинська різанина» є антиукраїнською акцією // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2006731.html> (дата звернення 07.04.2023.).
 27. Касьянов Г. В. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. К. Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
 28. Кучма зважився хоч один злочин назвати злочином // Українська правда, URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/07/11/2994623/> (дата звернення 07.04.2023.).
 29. Konieczna J. Polska – Ukraina: wzajemny wizerunek. Warszawa. 30 с.
 30. Кондратюк К. Українсько-польська прикордонна і регіональна співпраця на сучасному етапі / К. Кондратюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 487-491.
 31. Кульчицький С. В., Лебедева Ю. Г., Історія України: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ.: Генеза, 2010. 153 с.
 32. Кульчицький С. В. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень. Київ. Генеза, 2011. 304 с.

33. Леви з підтекстом: як зупинити розгортання нового конфлікту України з Польщею // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/10/29/7088684/>
34. Львівська обласна рада вимагає усунути скульптури левів з Цвинтаря орлят // Польське Радіо. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/389138>
35. "Локальна пам'ять": польсько-українська виставка "За нашу і вашу свободу" та інші новини з регіонів // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/lokalna-pamyat-polsko-ukrayinska-vystavka-za-nashu-i-vashu-svobodu-ta-inshi-novyny-z-regioniv>
36. Львів'яни визначились з об'єктом перейменування на честь Яцека Куроня // Фотографії старого Львова. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lviviany-vyznachylys-z-objektom-perejmenuvannya-na-chest-yatseka-kuronya/>
37. Меморіал жертвам тоталітаризму (Харків), URL: <https://kharkov.wiki/places/memorial-jertvam-totalitarizma-452/>
38. Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 1 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-1>
39. Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 2 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-2>
40. Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 3 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-3>
41. Матеріали проекту «Україна і Польща: сто років сусідства у публікації Збруч. Сюжет 4 // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/materialy-proektu-ukrayina-i-polshcha-sto-rokiv-susidstva-u-publikaciyi-zbruch-syuzhet-4>

- 42.Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. Курс, рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. загальноосвіт. серед. освіти. Київ. Генеза, 2018. 288 с.
- 43.Мудрий М. М. Історія : Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ. Генеза, 2019. 304 с.
44. Образ Іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації / ред. Г. В. Касьянов. Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2008. 264 с.
- 45.Полянський П. Про українсько-польську комісію експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. Український історичний журнал. 1999. № 1. С.151-153.
- 46.Портнов А. В. Історії для домашнього вжитку: Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам'яті. Київ. Критика. 2013. 344 с.
- 47.Перший візит президента Ющенка до Варшави, Радіо Свобода, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/929181.html>
- 48.Підсумки першого дня візиту Ющенка до Польщі, Кореспондент, URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/256149-pidsumki-pershogo-dnya-vizitu-yushchenka-do-polshchi>
- 49.Про утворення Українського інституту національної пам'яті // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-п#Text>
- 50.Пропозиції до концепції історичної освіти в Україні: Матеріали II круглого столу Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України (Київ, 18 жовтня 2008 року) / Зведення та упорядкування пропозицій Наталя Яковенко. Розшифровка стенограми і систематизація відгуків Людмила Ведмідь. Київ., 2009. 28 с.
- 51.Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків. Сиція, 2012. 343 с.
- 52.Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади // Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/>

53. Президенти Польщі та України підписали в Києві спільну декларацію // G
а
54. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-VIII#Text>
55. Про відзначення на державному рівні 75-х роковин початку депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944-1951 роках // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2608-19#Text>
56. Пам'ятні дати та ювілеї на 2020 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2020-rik>
57. Пам'ятні дати та ювілеї на 2021 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-ta-yuvileyi-na-2021-rik>
58. Пам'ятні дати та ювілеї на 2022 рік // УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2022-rik>
59. Пометун О. І. Історія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. УОВЦ «Оріон», 2017. 288 с.
60. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
61. Пішли у забуття: повний перелік вулиць Києва, перейменованих з 2014 року // Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/>
62. Перші компроміси Зеленського: на які поступки піде Київ заради діалогу з Варшавою // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/08/29/7100208/>

- 63.Перший візит Зеленського до Польщі. Чого чекати? // Укрінформ. URL:
<https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/2750027-persij-vizit-zelenskogo-do-polsi-cogo-cekati.html>
- 64.Рибалка І. К. Р93 Історія України. Частина 1: Від найдавніших часів до кінця XVIII століття: [Підр. для іст. фак. вищих навч. закладів]. Харків. Основа, 1994. 445 с.
- 65.Рік Польщі в Україні // Радіо Свобода. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/911556.html>
- 66.Реєнт, Олександр. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 240 с.
- 67.Реєнт О., Малій О., Історія України.: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 242 с.
- 68.Polacy o sytuacji na Ukrainie w czasie krymskiego kryzysu. Komunikat z badań (NR 35/2014) 12 с.
- 69.Poselski projekt uchwały w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II RP w latach 1939-1945 // Сейм Республіки Польщі. URL:
<https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=640>
- 70.Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» // Верховна Рада України, URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text/
- 71.Середа В. Вплив польських та українських шкільних підручників з історії з історії на формування польсько-українських етнічних стереотипів // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів. 2000 С.387-398.
- 72.Субтельний Орест Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. Ст. С. В. Кульчицького. Київ. Либідь, 1991. 512 с.
- 73.Старченко Н. П. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ. "Laurus", 2021. 616 с.

- 74.Смолій В. А. Історія України: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2007. 224 с.
- 75.Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. Київ. Грамота, 2007. 272 с.
- 76.Струкевич О. К. Історія України: Підручн. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2009. 288 с.
- 77.Свідерський Ю. Ю. Історія України : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Грамота, 2015. 256 с.
- 78.Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ. Грамота, 2018. 240 с.
- 79.Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан, 2019. 240 с.
- 80.Скасовані гвардійські найменування частин ЗСУ, Держспецзв'язку та Держспецтрансслужби // Укрмілітарі. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/09/unitname.html> (дата звернення 07.04.2023.).
- 81.Турченко, Ф.Г. Історія України. : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2009. 352 с.
- 82.Турченко Ф. Г., Історія України: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2010. 302 с.
- 83.Турченко Ф .Г. Історія України: 11 кл. : пщруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2011. 400 с.
- 84.Турченко Ф. Г. Історія України : підруч. Для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ. Генеза, 2017. 384 с.
- 85.Хахула Л. Проблема відновлення польського військового меморіалу у Львові в польській та українській пресі кінця XX –початку XXI століття // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2014. Вип.7. С. 119-138.

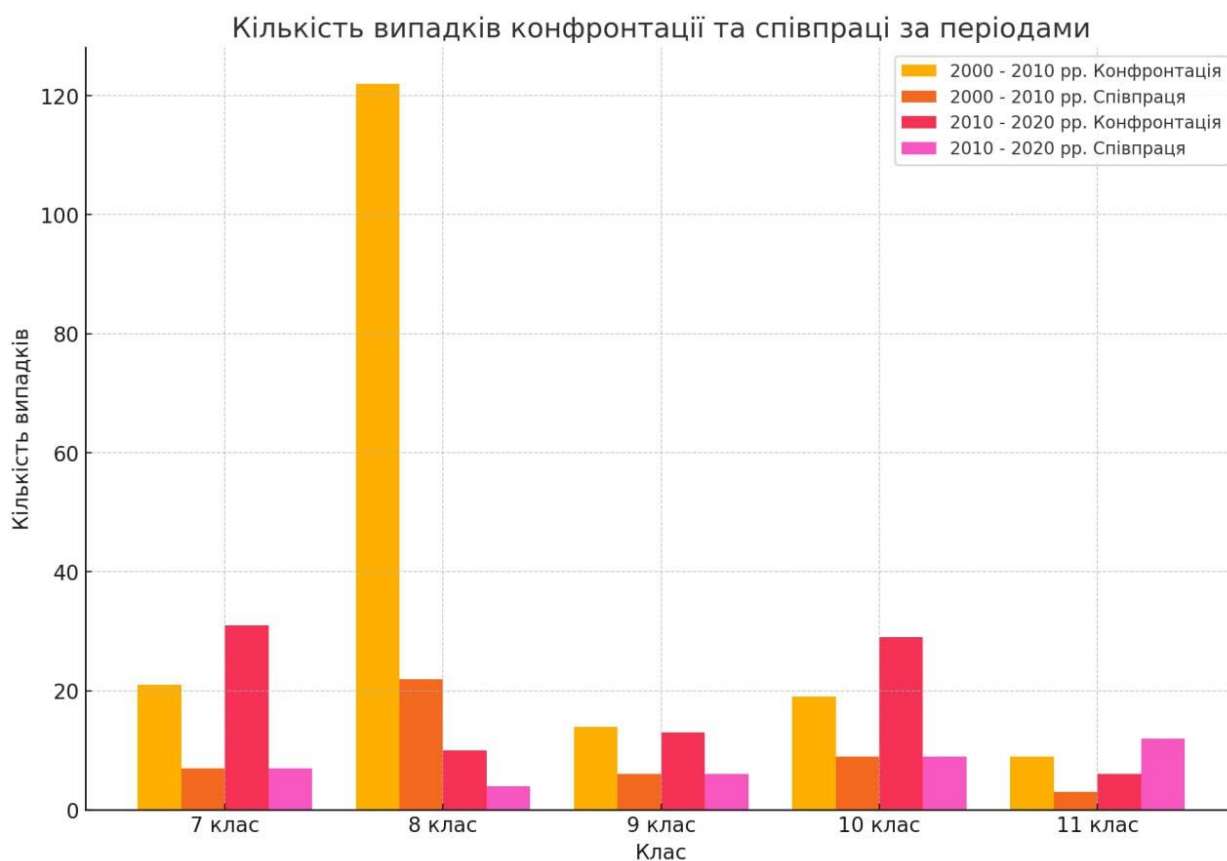
86. Яковенко Н. М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI—XVII ст. Київ. Критика, 2002. 416 с.

ДОДАТОК 1.

Аналіз шкільних підручників з історії України 2000-х рр. – 2020-х рр.

	2000 - 2010-ті рр.		2010 - 2020-ті рр.	
	Конфронтація	Співпраця	Конфронтація	Співпраця
7 клас	21	7	31	7
8 клас	122	22	10	4
9 клас	14	6	13	6
10 клас	19	9	29	9
11 клас	9	3	6	12

Аналіз шкільних підручників з історії України 2000-х рр. – 2020-х рр. за критерієм конфронтації й співпраці (Польща / Україна, польський / український, поляк / українець).

Польський військовий меморіал у Львові¹.

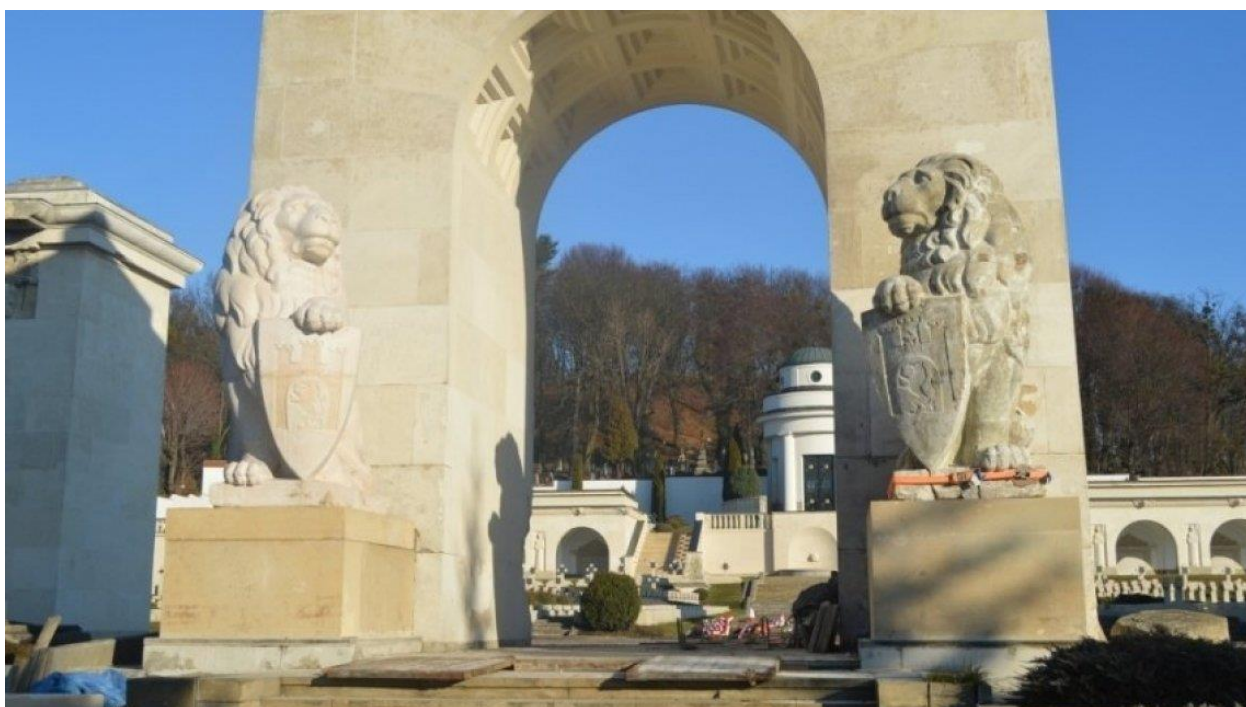
¹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3d/Luetzenhofer_Friedhof_028.JPG/1280px-Luetzenhofer_Friedhof_028.JPG

ДОДАТОК 3.

Заховані у дерев'яних коробках пам'ятники левів на польському військовому меморіалі «Львівські орлята», 2015-2022 рр.¹.

¹ https://gdb.rferl.org/9018D0C4-AB25-40BA-8BCD-1C2C777CFBF8_cx0_cy10_cw0_w1023_r1_s.jpg

Відкриті пам'ятники левів на польському військовому меморіалі «Львівські орлята», 2022 р.¹.

¹ <https://kresy.pl/wp-content/uploads/2017/02/a9d2838aefff84fb4ca02a4bcf256fec.-1030x619.jpg>